

A KISEBBSÉGI ÉLET ERKÖLCSTANA

1. A közösségi élet alapelvei.

a) Az emberi élet közösségben való élet. Ebben a tekintetben igaz úgy a Platon sokszor idézett mondása, mint a Natorp híres megállapítása: az ember emberré az emberi közösségben s az abban való részvétel által lesz. Még a Robinzon regényében is, amely pedig azt a tételt akarta igazolni, hogy az ember egymagában, minden emberi lénytől távol, s emberi társadalom által rendelkezésre bocsátott eszközök nélkül is tud emberi életet élni, állandó sóvárgás van a résztvevő, segítő másik ember után s egy nagy megkönnyebbülés, mikor ez a másik ember, hacsak egy Péntek alakjában is, megjelenik. Közösség nélkül nincs emberi élet, vagy ameddig és amennyire van, csak eltorzult, elerőtlenedett élet az. Azok a küzdelmek, amelyeket az individualizmus folytatott és folytat mindig megújuló erővel az emberiség egyes korszakaiban, tulajdonképpen nem a közösség, hanem a közösség egyes formái, kategóriái ellen folynak, amelyek éppen úgy képesek a túltengésre s éppenúgy el tudják nyomni az egyént, mint ahogyan az egyéni élet képes arra, hogy magát ezeknek a kategóriáknak fölébe emelje és azokat megsemmisítéssel fenyegetse. Mégis van egy természetes és magától értetődő feszültség és harc az egyén és a közösség között. Néha úgy, hogy az egyén akarja magát függetleníteni, nemcsak egyes formáitól a közösségnek, de magától a közösségtől, különösen akkor, mikor ezek a formák már nagyon a fejére nőnek és egyenesen a létét fenyegetik. Máskor a közösség gondolata lép előtérbe és akarja magát teljesen függetleníteni az egyéntől, úgy, hogy azt csak egy számmá, gondolkozás és önállóság nélküli nyájemberré akarja tenni. Így áll harcban egymással az egyoldalú individualizmus és egyoldalú kollektívizmus (legyen ennek a tartalma akármi) s bontják meg annak az egyenletnek a két oldalát, amely pedig csak egy-ségben állhat meg. Ennek a harcnak rendesen a másik oldalra való túl lendülés a vége, amely nagy válságokban, egyéni és kollektív értékek pusztulásában jelentkezik.

A dolog lényege abban van, hogy nem ismerhetjük el sem az egyénnek, sem a közösségnek önmagában és önmagáért való létét. Sem autonóm egyén, sem autonóm közösség nincs, s amelyik fél ezt elfelejti és magának önmagában való létet, autonómiát igényel és akar megszerezni, nemcsak a másikat semmisíti meg, hanem saját magának is bomlását és pusztulását eredményezi. Ez az autonómiára való törekvés, az a felfogás, hogy akár az egyén, akár a közösség önmagáért él, létének kezességét és célját önmagában hordozza, a másokra legfeljebb, csak mint néma és akarat nélküli eszközre van rászorulva, mindkettő életében romlást idéz elő, amely legközelebb és legelső sorban abban áll, hogy elveszti a maga igazi létalapját, mellékes és felületes célok szolgálatába adja magát s képtelen lesz annak a feladatnak a betöltésére, amelyért él. Az

egyén esetében ebből az következik, hogy a közösséget s annak formáit úgy tekinti, mint amelyek azért vannak, hogy azok egyéni érdekei és érvényesülése kielégítését szolgálják, ez a kiméletlen törtető, a vakmerő és tekintetnélküli selfmédmenek csoportja, akik a közösségi életet és annak formáit saját hasznuk biztosítására szolgáló vadászterületnek nézik és az élvezet, a pénz, a dicsőség, a társadalmi emelkedés utáni éhségüket akarják kielégíteni, még akkor is, ha ezt a szándékukat az egyén szabadságáról, vagy éppen a köz szolgálatában felmutatott érdemeikről szóló jelszavakkal burkolják is be, A közösség esetében ez a hitvallás a közösségi formák autonómiája felől az egyes formák túltengő, minden egyéni kezdeményezést és szabadságot eltipró rémuralmává lesz, ahol a hatalmi, gazdasági, vagy egyéb szempontok kiölnek minden lelki és szellemi igényt, haladást, ahol a tudomány, művészet, szellemiség csak annyi értéket képvisel, amennyi propagandaanyagot és agitatorikus lehetőséget nyújt az illető osztály, rend vagy szervezet számára.

Az egyén és a közösség egymásra vannak utalva és nem állhatnak egymás nélkül, mert van egy olyan közös alapjuk, amely mindkettőt csak egymás mellett tartja meg. Olyanok, mint egy függőhíd két szembenálló parton felállított pillére, akármelyik bontja le féltékenységből a másikat, maga is összeomlik, mert nem bírja egyedül a terhet. Azok az elmékedések, amelyek az egyik, vagy a másik elsőbbségét vitatták, soha eredményre nem juthatnak. Az individualitás adottságában rejlő vonások csak a közösségben képesek kifejlenni, a közösség az a terület, amelyben az egyén adottságai és egész életének értelme kifejlik, megvalósul, világossá és érthetővé s így megvalósíthatóvá lesz, azok között, akikkel együtt él és küzd, és az egyén az, amely a közösséget alkotja, annak lehetőséget nyújt s amely mint drága épületanyag, illeszkedik össze a közösség nagy templomává, hogy abban az egyénileg felismert és közösen szolgált felséges cél munkálása folyhasson. Az egyén árva és tehetetlen a közösség nélkül, a közösség üres és céltalan, ha nem egyéni életek odaadó és együttes munkája ismeri fel a feladatot, ami előtte áll. Ez a gondolat mutatja, hogy magának a közösségnek élet-törvényét és életalapját valami magasabb ponton kell keresni, mint a közösségi formák időleges célkitűzéseiben.

b) Ha sem az egyént, sem a közösséget nem ismerhetjük el autonómiának, akkor keresni kell azt, ami mindkettő felett áll s ami mind a kettőnek lehetőséget ad. Ennek elhanyagolásával nemcsak megromlik a viszony az egyén és a közösség között, de a közösség egész lényege érthetetlen marad. Bizonytalanok és tétovák maradnak azok a kísérletek, amelyekkel meg akarjuk érteni azokat a kategóriákat, azokat a rendeket, amelyekben az emberi élet a közösségben lefolyik. »Ha ezeket a rendeket nem az ember erkölcsi existenciájához való elválaszthatatlan hozzátartozásban ismerjük meg, akkor egyáltalában nem ismerjük meg őket.« Az ember erkölcsi existenciája tehát az, amellyel való kapcsolatban a közösségi élet egész kérdése megérthető. Ezzel el kell

vetnünk azokat a felfogásokat, amelyek a közösség létalapját akár naturalisztikus alapon, az egyes ember érvényesülésének biztosítása alapján, akár az ideálistikus gondolkozás alapján, az emberben levő valamilyen teremtő képesség és akarat meglétében keresik, vagy a közösségben rejlő olyan emberfeletti erőben, amely az egyén képességeit megnövelni és tökéletessé tenni képes volna.

Melyek most azok az etikai alapok, amelyekből a közösségi élet származik s amelyek ezt az életet szabályozzák? Mikor ezzel a kérdéssel foglalkozunk, mindig arra tekintünk, hogy tulajdonképpen itt a kisebbségi közösség életkérdései szempontjából nézzük a dolgokat s annak alapjait keressük. Azt a pontot, ahol a közösség eredetére tapinthatunk rá, abban találjuk, hogy az emberi élet nem egyedüli, magános és magának való élet, hanem másra vonatkoztatott, másért való felelősséget hordozó lét. Nem önmagáért és önmagában áll az ember, hanem egy felelősséget hordoz, amely felelősség viszonyba állítja mással s életét ebben a mással való viszonyban határozza meg. Ettől a meghatározottságtól s így ettől a felelősségtől nem függetlenítheti magát anélkül, hogy ezzel saját létét s annak valódi értelmét ne kockáztatná. Az »én«-nek csak akkor van lehetősége, ha vele szemben egy »te« áll, a mástól való elszakadás, ennek a viszornak megtagadása az »én« lehetőségét vágja ketté. Az én és a te olyan, mint egy függőhíd két tartóoszlopa, egyik sem nélkülözhető anélkül, hogy az egész építmény össze ne omlanék, s a felelősség, amely e két valóság között van, maga az a feszültség, amely a két tartóoszlopot összeköti. Ezt a felelősséget, amely a másra vonatkoztatottságban mint annak alapja rejlik, az ember nem maga teremti, nem a történelem folyamán fejti ki, nem annak elismerésével létesíti, ez a felelősség megvan, mint egy olyan rendeltetés, amely az ember felett áll, kötelező és kényszerítő érvénnyel. Az ember tehát létének nem csak bizonyos vonásaival tartozik a másikhoz, nem egy szállal a sok közül, amiből az élete fonódik, hanem egész valóságával, azzal a rendeltetéssel, ami az életét emberi életté teszi. Egész emberi mivoltában, feladatai, munkája, életcélja, reménységei egész egységes rendszerével elválaszthatatlanul függ azoktól, akik ugyanazon felelősség, mert ugyanazon rendeltetés alatt állanak, s akikkel ezt a felelősséget hordoznia s rendeltetését megértenie és megközelítenie kell. Ha a mással való viszonyról lemondott, egyúttal lemondott a maga rendeltetéséről is, ha a felelősség alól ki akar menekülni, elszakította azokat a szálakat is, amelyek a másikhoz kötik s így a közösség életébe bekapcsolják. Ahhoz, hogy ez a közösség éljen, minden embernek a felelősségtudata és rendeltetéstudata szükséges, mert ezek meggyöngyülése a közösség meggyöngyülését, viszont ez az egyének elesését és tehetetlenné válását vonja magával.

A közösség alapját képező felelősség és az ennek tartalmát alkotó rendeltetés azonban túlmegy az emberi döntés határán. Nem én írom elő ennek mértékét és tartalmát, mint ahogyan nem attól függ ez, elis-

merem-e ennek parancsszavát magamra nézve, ennek a rendeltetésnek eredete tőlem független, felettem álló, általam se nem létesíthető, sem meg nem szüntethető olyan tény, amelyet én csak felismerhetek, elfogadhatok s mint az életem értelmét tartalmazó kérdésre igennel felelhetek. Ha ez a felelősség nem ilyen tőlem független tény lenne s ha a magam rendeltetését saját magam szabnám meg, akkor az egész közösségi élet alapja csak emberek időleges véleményközössége lehetne, az, ami most a közösségi élet egyes formáinak alapja. Ez mutat arra, hogy a közösségi életnek alapjában véve vallásos fundamentuma van, s attól a rendeltetéstől függ, amit nem az ember választ önmagának, hanem amit Istentől kap. Ez a gondolat a közösségi élet keresztyén felfogását határozottan megkülönbözteti annak nem keresztyén, naturalisztikus, humanisztikus, vagy idealisztikus felfogásától, amelyek ezt a fundamentumot valamely emberi célkitűzésben, eszmében, vagy ösztönben találják. Mi a következőkben ennek a keresztyén felfogásnak alapján tárgyaljuk a kérdést. Azt valljuk, hogy ennek a gondolatnak elejtése teljesen értelmetlenné és esetlegessé teszi a közösségi élet egész felfogását, kiszolgáltatja azt a bizonytalanságnak és különböző felszínes és változó emberi elméleteknek.

c) Most azt kell megvizsgálni, mi ennek a rendeltetésnek a tartalma. Az ember ezen rendeltetése magában foglal egy olyan emberi életre való köteleztetést, amelynek normáját Istennek ez a felette álló törvénye szabja meg. Ez a norma szabályozza az ember egész életét, magában foglalja az élete célját, előírja azokat a feladatokat, amelyek reá várnak, s amelyeket életében meg kell valósítania. Ilyen életnorma nélkül nem beszélhetünk emberi életről, mert enélkül az emberi élet szükségképpen alacsony, emberhez méltatlan céloknak esik martalékául, mint azt a hedonista, utilista, sőt még az idealisztikus felfogások is, bizonyítják és mutatják. Magának ennek a normának részletes felmutatása, mint amely az általános erkölcstan feladata, most nem tartozik a tárgyunkhoz, csak abban a vonatkozásban, hogy mennyiben folyik ez be a közösség lényegének meglátására. Mert az emberi élet elé kitűzött ezen életparancsról azt látjuk, hogy ez az embert nem elszakítva másoktól, a maga individualitásában ragadja meg, hanem abban a viszonyban, amelyben mással él, vagyis a másokkal való közösségben. Az emberi életcél félreismerhetetlenül utal arra, hogy ezt neki másokkal együtt kell megvalósítania, másokkal együtt kell szolgálnia. Erkölcsi életet csak másokkal együtt lehet élni, nem mintha a közösség adná, létesítené, vagy szentesítené ezt az erkölcsi életparancsot, hanem azért, mert megvalósításában a másokkal való közösség nélkülözhetetlen. Minél világosabban látja valaki ezt az életcél, annál szorosabban kell, hogy kapcsolódjék másokhoz, annál világosabban kell látnia, hogy a mások léte számára az erkölcsi életparancs teljesítésére nézve nélkülözhetetlen, mert csak a közösségben valósítható meg. Ennélfogva annál jobban fogja keresni a másokkal való közösséget, annál mélyebb és igazabb lesz ez a kö-

zösség, minél inkább az egyénileg kapott, de közösségben megvalósítandó törvényre tekintenek ennek a tagjai, s annál világosabban látszik ennek a parancsnak tartalma, jelentősége, terjedelme, minél erősebb és szorosabb az a viszony, ami a közösség tagjait összefogja.

Az ember ezen rendeltetésének, az ez iránt való felelősségnek beteljesítésében van most egy forma, amelyben ez a munka lefolyik, ez a forma a szeretet. Az emberi élet számára kapott rendeltetést a közösségben a szeretet által lehet teljesíteni. A közösségben való élet a szolgálat élete. Nincsen egyetlen közösségi formában sem egyetlen ember, aki a szolgálatnak valamilyen kapcsával ne volna az egész közösséghez a másikon keresztül odakötvé s aki a másikkal való kapcsolatát másként, mint a szolgálat kapcsolatának nézhetné. Azok a törekvések, amikor valaki a közösségben való életét a szolgálat gondolatától függetlenül akarja berendezni és a szolgálat helyébe az érdek, az uralkodás, a másoknak saját céljai érvényesítésére való felhasználása stb. gondolatát helyezi, kivétel nélkül közösségbontó hatásúak és ha nem is bontják fel az egész közösséget, ahol az ő példájára mások is hasonló eljárást folytatnak, de minden esetben megbontja a közösséggel való kapcsolatát saját magának s egyedülvaló, önmagának élő emberré teszi, akár az emberi hatalom vagy dicsőség csúcsán álljon, akár a gyalázat és gonoszság fertőjében. Az ember a maga rendeltetését mások között csakis a szeretet szolgálatával töltheti be, s a közösség csak úgy állhat fenn, ha tagjai a szeretet szolgálatának viszonyában állanak egymáshoz. Még akkor is, ha ez nem mindig áll fenn a közösség minden tagjára nézve, azt a közösséget a szeretetben szolgáló, önzetlen, a maguk egyéni céljaikat az igazi életparancs rendelésével szemben háttérbe állító kevesek áldozatos szolgálata tartja és védi az összeomlástól.

Azon szeretet alatt azonban, amelyet, mint a közösségben való, rendeltetés szerinti élet formáját neveztünk meg, nem azt értjük, amit ma rendesen érteni szoktak. Nem valami romantikus, érzelmős ellágyulást mások kérdései és sorsa iránt, nem is olyan rokonszenvet, érzelmi összehangoltságot, amelyet bizonyos közös vonások tudata vált ki, nem azok kapcsolatát, akiket a közös fajban, foglalkozásban, felfogásban rejlő vonások hoznak közelebb egymáshoz, hanem valamit, ami ezeknél több. Értenünk kell ez alatt azt a megbecsülést, ami a nekünk adott és általunk felismert rendeltetésben összeköt azokkal, akik hasonló rendeltetést nyertek, akik ugyanazon parancs alatt vannak, akik velünk együtt ezt ismerik el a maguk élete céljának és értékének, akikkel bennünket nem érdekek vagy érzelmek, hanem az életcél közössége és annak közös vállalása kapcsol össze. Ez a szeretet az, amely felül tud emelni olyan választófalakon, amelyeket az élet helyi vagy idői viszonylataiban fennálló kérdések állítanak fel ember és ember közé s amely kapcsolatot tud létrehozni olyanok között is, akik másként szemben állának egymással. De ez a szeretet csak akkor valódi, ha csakugyan a közös emberi rendeltetésre és annak a közösségben való szolgálatára megy vissza s

ha annak a felismeréséből származik, hogy az igazi közösség egy közös, emberi életre szóló parancs, amelyet együtt kell megvalósítani, s ennek megvalósításában tudunk igazán emberek lenni s tudjuk hordozni ennek terhét és feladatait.

Nem hagyhatunk figyelmen kívül itt egy dolgot, ami a közösségi élet egész megvalósításában döntő jelentőségű és ez az, hogy az emberi élet célját meghatározó rendeltetés, az életparancs, amelyhez az embernek alkalmazkodnia kell, amilyen kötelező érvényű és elalkudhatatlan, annyira nem valami magától értetődő és természetes dolog az ember számára. Ez az életparancs egyenesen szemben áll azzal, amit az ember a maga számára, egyéni élete érvényesítésére célul szeretne kitűzni. Az egyéni életben az ember a saját életének érvényesítésére törekszik, a maga életét kiélvezni, biztosítani, másokkal szemben magának megtartani akarja, amivel ellentétben ez a rendeltetés arra kötelezi, hogy az élvezet, a haszon, a saját maga érvényesítése helyett magasabb célok szolgálatára adja át életét, hogy abban az életben az a parancs érvényesüljön, amely céljául kitűzetett. A közösségi életre nézve éppenígy ellenkezik ez a törvény az ember eredeti, ösztöni törekvéseivel. Ahelyett, hogy a közösséget, másokat, akik közt él, a saját maga érdekeinek szolgálatába állítsa, hogy önző céljait próbálja mások útján megvalósítani és eszközül használja a közösséget önmaga érvényesítésére, ez a parancs azt követeli tőle, hogy a saját maga odaadásával, képességei, erői teljes kifejtésével azt a célt szolgálja, amely őt másokkal összeköti s amely a közösségben valósítható meg. Az uralkodás helyett a szolgálat, az önzés helyett az önfeláldozás törvénye: ez az a nagy és letagadhatatlan ellentét, ami az ember rendeltetése és az ember valósága között fennáll. Ezt az ellentétet nem lehet egyszerűen kiküszöbölni, kinőni, vagy túllépni, ez mindig megvan az emberben s állandó akadályt jelent mindazok számára, akik ezt saját magukban felismerik, de olyan akadályt, amely ellen egész életükben küzdeniök kell. Ennek a figyelembevételre ment meg bennünket attól, hogy a közösségi élet kérdéseiben romantikus ábrándozásokba essünk, ez magyarázza meg azokat az ellentéteket, amelyek, még azok között is, akik az emberi élet eme magas rendeltetését felismerik és érvényesíteni akarják, folytonosan felmerülnek, ebből értjük meg a nehézségeket az egyéni és közösségi élet viszonyában s ez mutat rá arra az állandó akadályra, amit a közösségi élet neveléstanában folytonosan látunk. Ezen akadállyal való nem számolás a közösségi élet nézésének a realitását kockáztatja s önámításba, fellengző ábrándozásba ragadhat. Nem felejthetjük el, hogy a közösségi életben egy nem mellőzhető súlyos akadály áll fenn: az ember természetes ellentéte a maga rendeltetésével, az eléje szabott életparanccsal s hogy ezért a közösségi életben, annak megvalósításában, folytonosan küzdeni kell e súlyos akadály ellen. Az a küzdelem, amellyel ennek az akadálnak valóságát meg akarjuk ismerettni s ezt a harcot öntudatosítani akarjuk, a közösségi nevelés feladata.

d) Még egy kérdés van hátra azok között a gondolatok között, ame-

lyeket a közösségi élet alapelvei gyanánt itt el kellett mondanunk. Ez a kérdés a közösség és annak formái, kategóriái viszonyának a kérdése. A közösség, amelyről láttuk, hogy az emberi élet valóságához tartozik, hogy nélküle emberi élet nem képzelhető, hogy az egyéneket abban a rendeltetésben és annak szolgálatában foglalja össze, amely az emberi élet számára kitűzött életparancs s amelyet egymás iránti felelősségben, szeretet által való szolgálatban kell beteljesíteni: ez a közösség bizonyos formákban, kategóriákban áll előttünk. Ilyen közösségi formák mindazok, amelyekben az emberek élnek egymással való viszonyban s amelyek az embereket összekapcsolják. Így nemcsak közösségről beszélünk, általában, hanem beszélünk közösségekről, vagyis olyan formákról, amelyekben ez a közösség látható lesz, a világba lép, cselekedetté, életté változik. Milyen viszony van a közösség és a közösségek, vagyis annak formái, megnyilvánulásai között? Közösséget, mint ilyent, önmagában nem ismerünk, az a közösségekben, mint formákban, áll előttünk. Ezek közül a közösségi formák közül a legtöbbnek egy olyan adottságban van az alapja, amely annak külső vonásait megszabja s így beszélhetünk a családról, mint életközösségről, a nemzetről, mint népközösségről, munkaközösségről, kultúrközösségről stb. De ilyen közösségi forma, bár már nem ilyen szoros és kötött formában, a barátság, a társadalom stb. is. Az első dolog itt világosan látni azt, hogy ezek a formák magával a közösséggel soha össze nem zavarhatók. Nem azonosíthatjuk a közösség fogalmát sem a család, sem a nemzet, sem más közösségi kategóriával, mert ez szükségképen a többi kategóriának eljelentéktelenítését, az ezen kategóriákban adott elemeknek megsemmisülését jelentené. Meg kell keresni és találni minden közösségi kategóriára nézve azt a helyet, szerepet, amely reá vár, amelyben feladatát betöltenie kell, de bármelyiknek a másikkal való szembeállítás, vagy bármelyik által a másik elnyelése, már a történelem folyamán is látható, óriási károkkal jár. Sem a nemzet a családot, sem a munkaközösség, mint társadalmi osztály a nemzetet nem helyettesítheti és nem nyelheti el anélkül, hogy el ne veszne épen az az eredeti terület, amelyet ezek önmagukban képviselnek.

A másik gondolat, amit itt látnunk kell az, hogy ezek a kategóriák szükségesek és nélkülözhetetlenek. Nélkülök ez: közösség pusztá szó maradna és hiányoznék az a terület, amelyben a közösség élete, különböző oldalakon és irányokban, megvalósulhasson. A közösségi formák ugyanis azt az existenciát tartalmazzák, amelyben az emberi élet a maga ezerféle hatásfonatában és szövedékében lefolyik, megvalósul. A közösségi élet s így az emberi élet a családban, a nemzetben, a társadalomban, a kulturális közösségben, stb. folyik le, ott kapja meg azt a területet, ahol a maga rendeltetéséből folyó s azt megvalósító szolgálatot az ember kifejtheti. Nincs senki, aki ezekbe a kategóriákba bele nem tartozik s minél fejlettebb az emberi élet, annál több és változatosabb kapcsolatban van másokkal. Mindenki tartozik egy családi közösségbe, tagja egy nem-

zetnek, beletartozik egy munkaközösség tagjai közé, barátai, munkatársai, felebbvalói stb. vannak s a legfejlettebb élet nem az, mikor ezen közösségek száma megcsökken, hanem, amikor megszorodik. Mindig újabb és újabb viszonyok, kapcsolatok lépnek fel az ember életében, új feladatok és kötelezések elé állítja a szolgálat, csak az elvénuült és az élettel lépést nem tartó ember számára szakadoznak egymásután a szálak, vagy annak a számára, aki készakarva önző, magának való életet akar élni s így megszegényíti magát. Ezek a viszonyok tehát s így ezek a közösségi formák elválaszthatatlanul hozzátartoznak ahoz az emberi existenciához, amely az emberi élet valóságát adja.

De amennyire nélkülözhetetlenek ezek a közösségi formák, épen annyira szükséges látni, hogy ezek nem magukban a közösség, csak annak formái. Létüket csak a közösség igazolja. Nem léphetnek fel azzal az igényvel, hogy akármelyik is közülök »a« közösség, nem sajátíthatja ki ezt magának. Azok az adottságok, amikre támaszkodnak, a családnál az élet- és fajfenntartás, a munkaközösségnél a gazdasági lehetőségek, a nemzetnél a faj, a nép, csak kiinduló pontok, csak lehetőségek, amelyeknél meg nem maradhatnak. Ha ezeket ismerik el egyedüli létérdeküknek s ezeken túl nem akarnak lépni, megszűnnek közösségek lenni, a szó igazi értelmében, s legyenek akármilyen hatalmasak, elértéktelenednek az emberi élet számára. A közösségi formáknak igazi létjogosultságot igazolást az ad, hogy bennük közösségi élet folyik, vagyis, hogy nem akarnak mások lenni, mint helyek, lehetőségek, területek, munkaterek, amelyeken az ember a maga rendeltetésének a mások iránti felelősségben a szeretetszolgálat által való munkáját végzi. Amint nem lehet közösségi életről szó ezen kategóriák nélkül, úgy nem lehetnek el ezek a kategóriák az ember rendeltetésének s így a közösségi életnek szempontja nélkül.

A közösségi élet formái közül a nemzeti életforma az, amelyikkel tovább foglalkoznunk kell, éspedig annak kisebbségi meghatározottságában s erre kell alkalmazni azokat a megállapításokat, amelyeket eddig a közösségi élet egész területére tettünk. Mikor tehát a kisebbségi életről beszélünk, nem szabad elfelejtenünk azt, hogy itt a közösségi élet egyik formájáról van szó, amelyre a közösségi életet szabályozó törvények teljes mértékben alkalmazandók.

2. A nemzet, mint közösség.

Ha a közösség élete az ember rendeltetésének egymással közösen lefolyó szolgálatában találja a maga alapját s ha minden közösségi forma egy-egy olyan terület, amelyen ennek a szolgálatnak kell végbemennie, éspedig egymással fel nem cserélhető és egymás helyébe nem állítható terület és kategória, akkor ezen az alapon kell megítélni a nemzeti életet és annak formáját is.

Minden természetes közösségben van egy olyan adottság, amely annak alapját képezi. Ez az alap képezi azt a keretet, amelyben a közösség

élete lefolyik s amelyben az emberi élet is lefolyik a maga rendeltetésének megfelelően. A családi közösségben levő ezen adottság az eros, a nemek egymáshoz való vonzódása, amely nélkül házassági közösség nincs. A nemzeti életnek is van egy ilyen adottsága s ez az adottság, amiből ez kifejlik, a faji meghatározottsága azoknak, akik egy nemzethez tartoznak. A faj azonban még nem nemzet, mint ahogyan a nemek kapcsolata még nem család, csak kiinduló pont a család létesülésére. Ahoz, hogy igazi családi életről lehessen beszélni, ezen a nemi affinitáson kívül még nagyon sok mindenre van szükség. Ahoz is, hogy nemzetről lehessen beszélni, sok minden olyan, a faji közösségen tulmenő, részben az által meghatározott és részben azt meghatározó vonásra van szükség, amely annak a közösségnek életét még meghatározza, sokszor egyenesen függetlenül a faji jellemvonástól. A természeti fajközösség azoknak a gazdasági, politikai, társadalmi érdekeknek, javaknak, tevékenységeknek birtokában és kifejtésével, amelyek egy közösség külső élete megvalósítására szükségesek, népközösséggé válik, majd a népközösség, ha felismerték tagjai az emberi élet alapját képező rendeltetésüket s azt elfogadva abban a körben meg akarják valósítani, nemzetté lesz. Azt az adottságot, azt a külső formát tehát, amely a nemzet létének látható valóságát adja, csak kiinduló pontjában kereshetjük a fajban, valójában a nemzet élete ezen külső formájánál már a faj kérdése csak másodrendű szerepet játszik. Épen olyan súlyosan határozza meg a nemzet alkatát annak gazdasági élete, politikai tevékenysége, kultúrális sajátossága, mint az, hogy tagjai milyen faji sajátosságokat hordoznak. Lehetnek nemzetek, amelyek tagjai nagyon különböző fajhoz tartozó egyének, de egyek azon politikai, gazdasági vagy kultúrális javak birtokában és hordozásában, amelyeket az a nemzet a maga sajátos javai gyanánt ismer fel.

Igy arra a kérdésre, van-e biztos alapja a nemzeti hovatartozásnak, nem lehet rövid és végleges feleletet adni. Helytelen lenne ezt a kritériumot akár abban keresni, hogy az illető egyén melyik fajhoz tartozik — eltekintve attól, hogy ez nem is állapítható meg bizonyossággal, — de helytelen lenne arra az álláspontra is helyezkedni, hogy a nemzeti hovatartozás mértéke a nyelv, vagy a politikai állásfoglalás, vagy a kultúrális meghatározottság, hiszen lehetnek egy nemzetnek más anyanyelvű tagjai, több, egymástól különböző nemzet vallhatja magáénak ugyanazt a kultúrát, s politikailag ugyanazon nemzet tagjai között is lehetnek különbségek. Voltak nemzetek, amelyek évszázadokon át nem rendelkeztek anyanyelvi kultúrával és mégis vallották önálló nemzeti mivoltukat és ragaszkodtak hozzá, s vannak nyelvek, amelyeket sok millióan beszélnek, anélkül, hogy ezért egy nemzet tagjainak éreznék magukat. Mindez azt mutatja, hogy a nemzet életének a valóságát ezek közül egyik sem határozza meg döntően és véglegesen. A politikai önállóság még nem teszi a nemzetet nemzetté, élhet enélkül is, bár természetesen korlátozott életet, a gazdasági önállóság nélkül szintén el lehet képzelni egy, bár nehéz és sok küzdelemmel járó, nemzeti létet, sőt a

kulturális önállóság sem teszi önmagában a nemzetet nemzetté, bár ennek hiánya az előbbi kettőnél még súlyosabban érinti. Mindezek sem külön-külön, sem együtt nem elégségesek ahhoz, hogy egy nemzet nemzetté legyen.

Mi tehát az, ami a nemzetet nemzetté teszi? Az, hogy az igazi nemzet tagjai a maguk élete számára kapott parancsot, az Isten által kapott rendeltetést a nemzeti közösség keretei közötti szolgálat parancsa gyanánt ismerik fel. A nemzeti lét külső meghatározottságait, amelyek a nemzetközösség élete az államban, a nyelv, a gazdasági élet, a kultúra, művészet, a társadalmi kapcsolatok, olyan térnek ismerik fel, amelyben a rendeltetésük szerinti életet nekik ki kell fejteniök, amely területek, munkaterek, lehetőségek azért vannak, hogy azokban az emberi élet elé irt parancsot végrehajtsák. A nemzeti létet tehát annak a területnek nézik, amelynek ezen egyes vonásai, egyenként és együttesen elszakíthatatlanul hozzátartoznak annak a hivatásnak betöltéséhez, amelyre elhivatottak, s amely hivatás az ő emberi életüket egyedül teszi igazi emberi, öntudatos, rendeltetészerű létté. Ezen egyes vonások közül, ha némelyek hiányoznak is, vagy korlátozva vannak, vagy nincsenek kifejtve és kialakítva, a nemzet élete még nincs végveszélyben. Végveszélyben van akkor, ha elveszti azt a látását, ami tagjait örök rendeltetésükhöz köti s ami nekik azt parancsolja, hogy a nemzeti élet keretei között fejtsék ki emberi életük feladatát.

A nemzeti lét tehát az az existencia, amelyben az ember a maga életparancsát megláthatja és szolgálhatja. Megélhet egy nemzet, ha politikai élete korlátozva van, megélhet, ha gazdaságilag hátra van szorítva, megélhet akkor is, ha akadályok állanak az előtt, hogy kulturális munkáját végezze, bár mindezen esetekben nehezen és sok küzdelemmel, de egyetlen egy módon nem élhet meg: ha tagjai elvesztették a maguk rendeltetéstudatát. Az emberi élet elé állított ezen feladat ismerete, az ennek való odaadás nélkül elpusztul és szétzüllik a legnagyobb nemzet is, mert enélkül a politikai élete szélmalomharc, gazdasági élete az egyének és osztályok széthuzó érdekharca, kultúrája másoktól átvett jelszavak fellengzős ismétlése lesz. Aki ezt a hivatástudatot vállalja egy nemzet kebelében, az hozzátartozik ehez a nemzethez, faji különbség mellett is, aki nem vállalja, megtagadja, az elszakadt attól a nemzetől, akármilyen erős külső szálakkal van odakötve. A nemzeti hovatartozás kérdése tehát éppen ezért hitvallás kérdése. Az tartozik egy nemzethez, aki hitvallást tesz az életével arról, hogy az élete alapját képező isteni életparancsot annak a nemzetnek a kebelében, körülményei és feladatai között akarja szolgálni és teljesíteni. Azt az internacionálizmust, amely ezt nem akarja a saját nemzete kebelében vállalni, meg kell vetni, mert ez: a szellem nemcsak káros, de mivel az ember rendeltetésének a parancsát utasítja vissza, erkölcstelen is. Az emberi hivatástudattal szakított ilyen lelkek árvák, hontalanok és éppen ezért károsak az emberi közösségben, mert közösségbontó hatást gyakorolnak.

Mert amilyen fontos látni azt, hogy a nemzeti életet az emberi rendeltetés szolgálatának parancsa teszi igazán létté, épen olyan fontos, hogy ez a szolgálat a nemzeti közösség életének külső kereteit feltételezi. A nemzeti léthez, hogy benne ezt a rendeltetést szolgálja lehessen, hozzá tartozik az államban való élet, a gazdasági munka, a kultúra, a tudomány, szóval mindazok, amelyekben, mint a nemzet tagjai, existenciájának külső vonásaiban a nemzet munkája és léte lefolyik. Amint látnunk kell, hogy ezek nem teszik még a nemzeti élet belső valóságát, épen olyan fontos tudni, hogy a nemzeti élet külső valóságához elválaszthatatlanul odatartoznak s ezeknek a kifejtése, az ezekben folyó munka az, ahogyan és amelyekben a szolgálat történik.

És itt van egy kérdés, amelynek a világos látása szükséges ahhoz, hogy a nemzeti élet törvényét láthassuk. Az ember a maga rendeltetését azokban a közösségi kategóriákban teljesítheti a szolgálat útján, amelyekben él, s így a nemzeti lét kategóriájában is. A nemzeti élet tartalma, lényege tehát az ember kapott életparancsa, de ennek teljesítésére a nemzeti élet külső területei, a gazdasági, kulturális, stb. élet területei nélkülözhetetlenek. Most ennek a kettőnek: a rendeltetésnek és az adottságnak a viszonya olyan, hogy ezt a kettőt sem egymástól elválasztani, sem egymással azonosítani nem szabad. A kettőről azt mondhatjuk, hogy két külön világba tartoznak, az egyik a helyi, idői világba, abba, amiben az ember él, dolgozik, a másik, a rendeltetés, a végtelen világba, amelyet az ember nem alakít, amelyből ezt a parancsot kapta. A kettő viszonyában két tévedést lehet elkövetni. Az egyik tévedés az, ha a rendeltetést és az existenciát egymástól elválasztjuk. Ebben az esetben a kettő közül valamelyiknek a realitását megtagadjuk s ezzel együtt attól el is szakadunk. Ha a rendeltetés realitását tagadjuk, akkor a nemzetet csak mint adottságot tekintjük, amelynek valóságát, értékét azok a faji, gazdasági, politikai stb. meghatározottságok adják, amelyek között él s eredetét és létjogát ezek szerint akarjuk megállapítani. Ez a felfogás a nemzetet megrabolja közösségi jellegétől, idői célok és érdekek szolgálataiba állítja s léte céljául csak a külső érvényesülés valamely formáját tűzi ki. Épen ilyen téves a másik felfogás, amely a nemzeti adottságokat, azt a reális helyzetet s azokat a meghatározottságokat akarja tagadni, amelyek a nemzeti élet külső vonásait adják s a nemzet létét egy közösségfeletti ideából vezeti le. Ez szükségképpen teszi a nemzetet egy olyan idealisztikus közösséggé, amelynek valódi léte tulajdonképpen nincs s a nemzeti életet egy platonai állammá, ahol valószerűtlen, az élet tényleges követelményeinek meg nem felelő szabályok kényszere uralkodik.

Amilyen téves azonban a rendeltetés és existencia kettős valóságának egymástól való elválasztása, épen olyan téves eredményre jutunk, ha ezt a két dolgot egymással azonosítjuk. Ez az azonosítás is két eredményre juthat. Az egyik oldalon vezethet arra, hogy azokat az adottságokat, amelyek a nemzet természeti valóságához tartoznak és azt határozzák meg, tartjuk örökérvényű és változhatatlan, a nemzet életének

tartalmát megszabó valóságoknak, vagyis ezeket az immánens vonásokat transcendens síkba visszük át, ebben az esetben azt valljuk, hogy a nemzet ezen adottságai, existenciájának e vonásai örökérvényű isteni valóságok, ellátjuk ezeket egy isteni tekintély, az abszolút változhatatlanság jegyével. A másik oldalra akkor tévedünk, ha a nemzet életének belső és alapvető törvényeül felismert isteni rendeltetést úgy fogjuk fel, mint ami a nemzet existenciájában, külső meghatározottságaiban teljesen megvalósul, mint amelynek igazi tartalma azonosítható a nemzeti élet formáival és jelenségeivel, amely esetben a transcendens isteni rendeltetést a nemzet életének immánens vonásaiban megvalósulva látjuk s azt valljuk, hogy a nemzet a maga jelenlegi, való életében már hordozza és képviseli azt a rendeltetést, amely tagjainak a szolgálat által való megvalósításra adatott. Ez a négy felfogás szinte minden időben, de napjainkban is feltalálható, az elsőt a naturalizmus, a másodikat az idealizmus, a harmadikat és negyediket a modern nacionalizmus formái mutatják.

Mindezeknek a felfogásoknak alapnehézsége az, hogy nem veszik tekintetbe azt a különbséget, sőt azt az ellentétet, ami a nemzet, mint existencia, mint idői és helyi meghatározottság, és mint egy olyan rendeltetés között áll, amely rendeltetés számára a helyi és idői adottsági lét a területet, formát, anyagot adja. Amint láttuk, hogy az ember rendeltetése és az ember természeti adottsága között ki nem békíthető ellentét feszül, épen úgy feltalálható ez az ellentét a nemzet külső existenciája és azon rendeltetés között, amelyet a nemzet tagjainak szolgálniuk kell. Amint az egyes ember, ha öntudatosan nézi a maga életét, észreveszi ezt a feszültséget, szenved alatta, küzd az ellen, ami rendeltetése felismerését és megvalósítását gátolja, épen úgy ez a küzdelem, ez a szenvedés a nemzet életében is megvan, minden olyan nemzet életében, amely öntudatra jutott, amelyben a tagok a maguk isteni életparancsát látják. Minden komoly és igaz ember szenvedve és gyötrődve látja, milyen súlyos ellentétek vannak magának a nemzetnek életében, hibák, gyarlóságok, amelyek állandóan mintha messzebb és messzebb vetnék attól a céltől, amit a nemzet élete igazi céljául felismer és küzdve és önfeláldozó szolgálattal akarja a nemzet életét, külső adottságok keretei és lehetőségei között ehhez a magas isteni rendeltetéshez közelebbvinni. Nem szakadhat el a nemzetétől és nem fordíthat hátat annak, hiszen emberi rendeltetése ennek a kebelében való szolgálatra kényszeríti, ez az az existencia, amelyben élete lefolyik és megszegényítené és hiábavalóvá tenné azt a rendeltetést, ha nem itt akarná szolgálni azt, de nem is szépítheti és takargathatja azokat a bajokat és bűnöket, amelyek abban vannak, mert ezzel rendeltetésének magasságát és szentségét tagadná meg, embervoltáról mondana le. Így folyik a nemzet élete ebben az állandó feszültségben, amelyet nem lehet feloldani, nem lehet megszüntetni, mert ebben magának az emberi életnek az örök feszültsége rejlik.

(A következő számunkban folytatjuk.)

IMRE LAJOS

A KISEBBSEGI ÉLET ERKÖLCSTANA

(Második közlemény.)

3. A kisebbségi élet szempontjai.

A nemzetkisebbség épen úgy e két momentum, az adottság és rendeltetés feszültségén épül fel, mint általában a nemzeti élet. A kisebbség életét is, külsőleg azok a politikai, gazdasági, kulturális lehetőségek és meghatározottságok, mint területek és megvalósulási forumok teszik lehetővé, amelyek általában a nemzet életének külső vonásait alkotják, de igazi valóságát, lehetségesítő elvét ennek is az a rendeltetés adja, amely ezekben a lehetőségekben nyeri a maga szolgálatának terét. Épen olyan veszedelmes lenne itt is tagadni a kisebbség existenciájának fontosságát, mint annak a rendeltetésnek a jelentőségét, amelyet a kisebbség tagjai ez existenciában szolgálnak. De ebből itt is következik az, hogy a kisebbség életsorsát döntőleg az a hivatástudat, annak az életparancsnak elfogadása határozza meg, amelyet az egész nemzetre nézve általában felismertünk s amelynek a tudata a kisebbség tagjaiban kell, hogy éljen. Itt megint szükséges emlékezni arra a gondolatra, hogy a kisebbség életsorsa tehát nem létszámától, nem tagjai tömegétől függ, nem is existenciájának vonásai döntenek afelett, hanem a rendeltetés világos tudata és vállalása. Ennek hiányában a legnagyobb politikai mozgáslehetőség, a legfényesebb gazdasági helyzet, a lelegevenebb kulturális élet sem lesz kielégítő a kisebbség életének kifejtésére, mert hiányzik az a tartalom, ami mindezekben vezetésre van hivatva, hiányzik maga az, amiért az élet ezen nyilvánulásai vannak s amiből értéket nyernek. Másrészt igaz, hogy ezek olyan szükséges területek és megnyilvánulási módok, amelyekre a kisebbségi életnek a maga belső értéke, tagjai rendeltetése kifejtésére szüksége van.

Láttuk, hogy a kisebbség valóságát az határozza meg, hogy mint nemzet, a maga nemzeti létében más nemzettel és pedig egy uralkodó nemzettel áll viszonyban. A kisebbségi élet így nem egyes más nemzetekkel szemben álló vonások által való meghatározottságban áll, hanem egy helyzetben, amely helyzet sajátos követelményekkel lép a közösségek, úgy a többség, mint a kisebbség elé. Ez a helyzetparancs és ezek a követelmények úgy a többséget, mint a kisebbséget mint közösségi formákat érintik, vagyis ethikai valóságukban, mint olyan embereket, akik a maguk isteni rendeltetését a más iránti felelősség alapján, a szolgálat útján kötelesek felismerni és teljesíteni. Különösen szükséges ezt látni azért, mert itt lépnek fel mindazok a nehézségek, félreértések és tévedések, amelyeket a közösségre és annak formáira általában s a nemzeti életre vonatkozó fejtegetésekben az előbb felmutattunk. Ezeknek a fel lépésére különösen okot és lehetőséget nyújt az a körülmény, hogy a ki-

sebbségi és többségi élet egymással való viszonyában az adottságoknak a rendeltetés felé való emelése, túlbecsülése, a rendeltetés gondolatának az existencia gondolatával való felcserélése vagy azonosítása, mindkét oldalról könnyen megtörténhetik. Amint két közösségi forma, mégpedig azonegy kategóriába tartozó, egymás mellé kerül s mindegyik magát a másikkal való viszonyban biztosítani akarja, ebben a szembeállításban az emberi indulatoknak mindig olyan nagy szerepe támad, amely, ha kellő módon nem küzd ellene, az illető közösséget a másikkal szemben való gyűlöletre és megsemmisítő törekvésekre ragadja.

Mikor tehát arról beszélünk, hogy egy kisebbségi és egy többségi nemzet áll egymással viszonyban, nem szabad elfelejteni azt, hogy itt közösségekről van szó. A kisebbség nem úgy áll ott, mint egyének csoportja, akik külön-külön, a saját felelősségükre és kezdeményezésük alapján próbálják helyzetük kérdéseit tisztázni és életlehetőségüket biztosítani. Nem is úgy áll ott, mint valami jogi közösség, bizonyos közös érdekek által jogi formába összekapcsolt egyének társasága, amely a maga élete külső formáinak biztosítására törekszik, hanem úgy áll ott mint nemzetközösség, mint amely épen, mert közösség, sajátos rendeltetéssel bíró és e rendeltetésüket a nemzeti élet formái között, másokkal együtt szolgálni akaró egyének egysége, amely egység, minden sajátossága mellett a másikkal, a kisebbség a többséggel egy dologban közös alapon áll: abban, hogy a többség is ismer ilyen kötelező rendeltetést, annak is szól egy isteni életparancs, azt is köti és kényszeríti a tagjainak szolgálatra adott felelősség és ez alól éppen úgy nem húzhatja ki magát, mint a kisebbség, vagy, ha kihúzza, ezt éppenúgy a saját létének megtagadásával és megsemmisítésével teheti.

És amint azt láttuk, hogy az ember és a neki adott rendeltetés között olyan ellentét áll fenn, amelyet nem lehet eltagadni vagy kiküszöbölni, s amint azt láttuk, hogy ez az ellentét a nemzeti életben is előfordul és ott is az adottság és rendeltetés örök feszültségét hozza létre, úgy a kisebbség és többség viszonyában is találkozunk újból ezzel az ellentéttel, amely itt abban nyilvánul, hogy mindkettőt arra akarja rávenni, hogy egyrészt a saját hivatását tagadja meg, másrészt, hogy a másiktól tagadja meg annak a rendeltetésnek fennállását, amit saját magában felismer s a másikat, mint az ő existenciájára veszélyest, megsemmisíteni igyekeznek. Ami az előbbi esetekben, itt is ugyanaz ennek az oka: az emberi önakarás, az emberi önzés, amely saját érvényesülését akár egyéni, akár közösségi formáknak érvényesülését szegezi szembe élete céljául annak a rendeltetésnek, amelyet kapott. Minden olyan törekvés, amelyben közösségi formák egymást, a saját érvényesítésük érdekében, megsemmisíteni akarják, rendeltetésük félreismeréséből, sőt megtagadásából fakad és előbb-utóbb saját megsemmisítésükkel jár.

Első pillanatra, és pedig felületes pillantásra, úgy látszik, mintha a többségi nemzetnek egyenesen az önfenntartása biztosítása követelné meg azt, hogy a kebelében élő kisebbségi közösséget megsemmisítse, ab-

ból a gondolatból indulva ki, hogy a kisebbségi közösség is arra törekszik, hogy a másik, vele szemben állóval hasonlóan cselekedjék. Ez a magatartás, mint az az egész világon látszik, nem a közösségek békés együttműködéséhez, hanem azok harcához vezet, amely harcban egymás értékeit lebecsülik, pusztítani akarják. Lehet a többség és kisebbség közötti magatartásban azt az elvet követni, hogy a többség állambölcsességből, politikai belátásból nyújtja a szükséges életlehetőséget a kisebbségnek, vagy lehet egy együttműködés indoka a másik fél gazdasági értékelése, az a haszon, amit az államnak, mint hasznos és munkás tagok okoznak, vagy lehet kulturális alapon indokolni a két nemzeti közösség közti kapcsolatot vagy békességet. Bármilyen szép és magasrendű is mindez, a közösségek közti igazi helyzetet nem állítja helyre. Mindezek a szempontok a közösségek külső helyzetére vonatkoznak és megghiusulhatnak bármely pillanatban. Az egyetlen kapocs, ami többséget és kisebbséget egészen létük mélyében összekapcsol, ha mindkettő a maga rendeltetésének alapján állva, az ennek való szolgálat munkáját akarja végezni a maga körében. Minél mélyebben látja mindegyik ezt a rendeltetést és minél jobban odaadja magát ennek a maga sajátosságaiban és adottságai közötti megvalósítására, annál közelebb jutnak egymáshoz. Mutatja ezt az a tény, hogy az egyes egyházak közötti ellentét és ellenségeskedés annál nagyobb, minél inkább felületes kérdésekről beszélnek egymással tájékozatlan szószátyárok, az egyház valóságát csak a külső formákban kereső farizeusok és elfogult propagandisták, de a különböző egyházak tagjai és képviselői annál inkább találják meg egymást, minél mélyebben száll mindegyik a maga hitének legmélyére, s helyezkedik azokra az isteni alapokra, amelyeken egyháza felépül. A nemzetek közötti ellentétek is annál nagyobbak, minél távolabb mennek az emberi élet alapját, s így a nemzeti élet alapját is, képező alapkérdésektől, de annál kisebbek, minél mélyebbre mennek és jobban elmerülnek annak az örök feladatnak keresésében és szolgálatában, amely reájuk bízott.

A kisebbségi életnek tehát egy alapszempontja van, az, hogy mindig tekintenie kell arra a rendeltetésre, ami előtte áll, a nemzetnek magát olyan formának, területnek kell tartania, amely ennek a szolgálatára van s amelyben ezt a szolgálatot másokkal való közösségben kell végeznie mindenkinek. Ez a szolgálat egyenlő értékű minden nemzet számára. Egyik sem becsülheti magát többre, mint a másik, egyik sem tagadhatja meg a másiktól szolgálatát értékét, mert minden szolgálatot nem annak külső lehetőségei, hanem az isteni rendeltetés tesz értékessé. Ha ennek a tudata kihalt a nemzetből, akkor egész élete elszíntelenedik és szétzüllik. Ezért a nemzeteknek nemcsak az a kötelességük, hogy egymás szolgálatát megbecsüljék, hanem az is, hogy azt elősegítsék, elmélyítsék, hogy az igazán komoly szolgálat legyen. Amint nincsen egy nemzetre nézve nagyobb veszedelem, mint olyan tagok, akik hivatástudatukat egyéni önzéssel cserélve ki, züllesztik és sekélyesítik a nemzet többi tagjainak munkáját is, úgy nincs a nemzetek közötti életre nézve na-

gyobb veszedelem, mint az olyan nemzet, amely a rendeltetéstudatát elveszítve, a maga külső exisztenciája és érvényesítése iránti kiméletlen hajszával, önzéssel zülleszt, demoralizálja, pusztítja azokat, amelyek ethikai életük magaslatán meg akarnak maradni. Az ilyen veszedelme a többinek, mert a felelőtlenség és erkölcstelenség miazmáit terjeszti maga körül. A nemzetek közötti megértést és kapcsolatot annak a rendeltetésnek közös tudata tartja fenn és létesíti, amelyet mindegyik saját adottságai szerint és keretei között szolgál s amely szolgálatban egyik a másiknak segítséget nyújt.

Élhet-e tehát egy kisebbség nemzeti életet egy többségi államban? Élhet, ha az államot úgy fogja fel, mint a szolgálatnak azt a területét, amelyben neki a többi nemzetekkel együtt a saját existenciája szerint kell szolgálnia az ember isteni rendeltetésének megvalósításában. Ha maga az állam és a többi nemzetek, saját magukkal együtt úgy tekintik a kisebbséget is, mint olyan közösséget, amelynek Istentől nyert adottságai egy magas hivatás betöltésére adattak, s mint amellyel együtt minden nemzet ennek a feladatnak a szolgálatában össze kell, hogy működjön. Nem a nemzetek versenyttere, vagy éppen versengésének tere az állam, nem is mások leszorításának eszköze kell, hogy legyen, hanem az a fórum, amelyben minden nemzet munkájára szükség van annak a rendnek, közjólétnek biztosítására, amely arra való, hogy lehetővé tegye a nemzetek közös szolgálatát. A nemzetek különböző kulturális, gazdasági, politikai adottságai és lehetőségei mint sajátos területek, egy egységben foglalhatók össze annak a megbízásnak a teljesítése céljából, amelyet minden nemzet magára nézve kötelezőnek kell elismerjen, ha az ethikai élet megvalósításának alapján áll.

4. A kisebbségi élet, mint feladat.

a) Azt kell most keresnünk, hogy a keresztyén ethikai felfogásnak előbb vázolt alapján, milyen köteleességek és lehetőségek állanak fenn a kisebbség magatartására nézve. Ezek a szabályok nemcsak a kisebbséget, mint közösséget kötelezik, hanem köteleznek minden kisebbségi egyént, aki a maga körében és életében mint a kisebbség tagja éli a maga életét. Nem ismerhetünk el tehát külön eljárást a kisebbségi közösségre és a kisebbségi egyénre nézve, mintha az egyiket inkább, vagy szigorúbban kötné valami törvény, mint a másikat. Ez természetesen folyik abból a gondolatból, amit kifejeztünk, hogy a kisebbség nem egyének tömege, nem is valamely külső hatalom által alkotott jogi forma, hanem közösség, amelynek feladata, hogy tagjainak Istentől kapott rendeltetését azon adottságok között folytassa, amelyek között él, amelynek mint közösségnek sajátos adottságai vannak. Ebből az következik, hogy a kisebbségi egyén, ha nem vállalja ezt az adottságban megvalósítandó rendeltetés parancsát, ezzel kiszakította magát a közösség köréből s megtagadta azt; következik továbbá, hogy a közösség magatartása nem egye-

sek elgondolásától függ, a közösség ilyen felfogása nem ismer vezéreket, szuverén rendelkezőket, hanem függ ez a magatartás attól, hogyan megy át a közösség tagjainak életébe, egész lelkületébe a kapott isteni feladatnak való engedelmisség. A hatalom birtokosai, vagy megbízottai munkája csak akkor lesz valóban értékes és eredményes, ha nem a saját akaratukat hajtják végre, hanem ez a gyakorlása a hatalomnak megfelel a közösség egésze öntudatos felfogásának és arra támaszkodhatik. Ezért olyan nagyon fontos a közösségi élet számára a nevelés munkája. A kisebbségi élet problémája tehát attól függ mennyire van tudatában a kisebbség minden tagja annak a hivatásnak, amelyet neki meg kell ismernie s amelynek engedelmeskedni kell s mennyire van tudatában annak az adottságnak, annak az existenciának, amelyben ezt a rendeltetést szolgálni köteles.

Mivel a kisebbség életalapját egy rendeltetés képezi, amelyet tagjai elé Isten akarata írt, s mivel ezt a rendeltetést abban az életformában kell megvalósítania, amelyet kisebbségi életformának nevezünk s amelynek egyes vonásai a politikai, gazdasági, kulturális, társadalmi stb. élet, ebből következik, hogy a kisebbség első kötelessége erre a kettőre vigyázni, ehhez ragaszkodni s az abban való munkára teljes erejét rászánni. Ez azt jelenti, hogy nem szabad elfelejtkeznie arról, hogy az ő élete egy isteni rendeltetésen nyugszik, tagjai egy ilyen megbízást kaptak s ez olyan feladat, amelyről nem mondhatnak le. Igaz, hogy a kisebbség tagjai ezt a rendeltetést egyéni életükben kapták, de nem valósíthatják meg másképpen, mint a közösségben. Ez a rendeltetés azt kívánja a kisebbség minden tagjától, hogy egész életét az isteni életparancs hatalma és kötelező érvénye alá helyezze. Az emberi élet olyan megvalósítása, amelyet ez az életparancs követel, az életnek ezen akarat alá való helyezése, ezzel az életparanccsal való belső egységre törekvés, az egyéni és társadalmi önzés minden formájának leküzdésére irányuló igyekezet, küzdelem azok ellen a bűnök ellen, amelyek az egyéni és közösségi életet támadják vagy fenyegetik, a legmagasabb felelősség megérzése és érvényesítése, amelynek elve nem a mások előtt való emelkedés, hanem az isteni akaratnak való alázatos meghódolás, a szeretet képmutatás nélkül való szolgálata és gyakorlása egymással szemben és mindenkiel szemben, a meg nem alkuvó fegyelem önmagunk iránt elsősorban, s abban a közösségben, amelyben élünk, folytonos keresése annak, hogy mit jelent reánk nézve, azon körülmények között ez a rendeltetés: ezek azok, amelyek ez életparancs, s így a kisebbségi élet megvalósításának a belső tartalmát adják. Látjuk, hogy ez tulajdonképpen minden emberi életben és minden közösség számára ugyanaz, hiszen éppen ez adja azt a kapcsolatot, ami közösségek között fennállhat, de más az az életforma, amelyben ezeket szolgálni kell. De ehhez a parancshoz való ragaszkodás adja a kisebbségi életnek azt a tartalmat, ami nélkül nem élhet, vagyis ami nélkül élete csak a külső formáknak, adottságoknak haszontalan hangoztatása vagy azokkal való üres kérkedés

lesz. Mert a nemzeti élet existenciája ezen isteni parancs nélkül üres csiga ház, amelyet élő valósággal csak ez a rendeltetés tud ellátni.

Ez a rendeltetés azonban viszont csak ebben az existenciában valósítható meg. Akármilyen egyetemes és akármennyire közös is ennek a hivatásnak a tartalma minden nemzettel, egyénivé, konkrétá akkor lesz, mikor megvalósításában azon formák közé lép, amelyek a nemzeti élet formáit, életkereteit adják. Amint minden egyéni élet számára egyféleképpen szól az isteni parancs és mégis minden életben egészen sajátos módon kell annak engedelmeskedni, sem lemásolni, sem utánozni nem lehet, mert ez meghamisítaná és megrontaná a parancs teljesítését, úgy minden nemzetnek, tehát a kisebbségnek is a saját élete formái között kell ezt a rendeltetést szolgálnia, de anélkül, hogy ezt azokkal összetévesztené, azonosítaná, vagy felcserélné. A második kötelessége tehát a kisebbségnek ragaszkodni ezekhez a formákhoz, existenciájának egyes vonásaihoz, amelyek a nemzet politikai, gazdasági, tudományos, kulturális, társadalmi stb. életében állanak. Ez az a terület, amelyben neki a maga rendeltetését élnie kell. Ezek nem önmagukért valók, de ezek nélkül hiányoznák az a keret, amelyben a kisebbség legmagasabb élete megvalósulhat. Ezeket neki fejleszteni kell, küzdeni érte, hogy ezeken a területeken az élete nyugodtan és akadálytalanul fejlődhessék, s főként küzdeni azért, hogy ezek mind jobban és jobban álljanak bele a kisebbség rendeltetésének szolgálatába. Nagy veszedelem és nehézség egy kisebbségre nézve, ha ezek a külső lehetőségek meg vannak tőle vonva, ha valami okból életét egyik vagy másik téren ezek közül nem fejtheti ki, de éppen olyan, sőt nagyobb veszedelem az, ha ezek a lehetőségek megvannak ugyan, de oda vezetnek, hogy e formák közül valamelyik, vagy több is öncélúvá válik s a nemzetet a maga igazi hivatásának látásától megfosztja. Sőt ezeknek a formáknak a kellő lehetőség megadása a többségi nemzet részéről is szükséges, mert ezzel óvja meg a kisebbséget attól, hogy olyan megvalósulási lehetőségeket keressen, amelyek ártalmára volnának s elszakítanák a kisebbséget annak legmagasabb célkitűzésétől.

b) Ezek alapján megállapíthatjuk most milyennek kell lennie a kisebbség helyes viszonyának ahhoz az államhoz amelyben él. Mivel a kisebbséget olyan életformának láttuk, amelynek keretei között egy isteni életparancs vár szolgálatára, éspedig a szeretet parancsa szerinti szolgálatára, az állammal való viszonyát is a keresztyén, erkölcsi felfogás alapján kell meghatározni. Erre a felfogásra nézve két megállapítás jellemző. Az egyik, amely azt mondja, hogy az állam s minden felső hatalmasság nem önmagától van, hanem Isten rendeléséből s hogy a felső hatóságoknak való engedelmeskedés az Isten iránti engedelmeskedésből következik s aki a hatóságnak ellene szegül, az Istennek szegül ellene. Megállapítja ez a felfogás, hogy a hatalom arra való, hogy meggátolja a gonoszt és útját vágja a gonosz terjedésének s hogy így a hatalomnak való engedelmesség nemcsak egy kényszerű, félelemből való engedel-

messég, hanem kész szívvel való teljesítése azoknak a parancsoknak, amelyeknek célja a rend fenntartása. A másik gondolat még közelebb lép a kisebbségi élet kérdéséhez. Ez az a nyilatkozat, amit, mint a babiloniai fogságba vitt zsidókhöz intézett parancsot olvasunk. Ez a parancs arra kötelezi a zsidókat, hogy azon a helyen, ahol laknak, építsenek házakat, lakjanak azokban, állítsanak be kerteket, és egyék azok gyümölcseit, házasodjanak meg, legyenek gyermekeik és unokáik a saját maguk népe közül, és igyekezzenek munkálkodni annak a városnak a jólétén, amelyben fogságban vannak, imádkozzanak azért a városért, mert annak a jólétével az ő jólétük szorosan összefügg, mert Isten küldötte őket abba a városba.

Ezekben a nyilatkozatokban úgy az államnak a kisebbség iránti magatartása, mint a kisebbségnek az állam iránti magatartása szabályozva van. Először megállapítja ez azt, hogy az állami hatalom nem valami önmagától való hatalom, hanem Isten akaratából van. A keresztyén felfogás nem ismer önmagától való közösséget. Az állami szuverénitás felett, mint azt lehetővé tevő tény, Isten szuverénitása áll. Ez azt jelenti, hogy a keresztyén felfogás elutasít minden forradalmiságot, minden felforgató tendenciát, minden olyan törekvést, amely az állam léte ellen törne. A kisebbség életének ezen a téren tehát egyik törvénye a fennálló rendnek való engedelmisség, minden módon való kerülése az anarchia lehetőségének, mint amely az emberi gonoszságot felszabadítani s annak hatalmát kiárasztani alkalmas. Ez az engedelmisség nem kényszerű, félelemből való, az állami hatalom által kikényszerített engedelmisség, hanem önkéntes, a hatalmon keresztül Istennek való engedelmisség, mint aki a polgári, állami hatalmat létesítette s mint aki ezáltal akarja az embereket védelmezni. Más oldalról azonban ugyanez a tanítás az állam részére is előírja azt, hogy munkáját Isten akarata szerint végezze és hatalmát a szerint gyakorolja, hogy tudatában legyen a felelősségnek, amellyel tartozik. Ez a felelősség a rend fenntartására, a polgárok megvédelmezésére, a polgárok egymásközi viszonyának biztosítására kötelezi az államot. Nem a jókért van, hanem a gonoszokért, nem azért, hogy uralkodjék, hanem, hogy a gonoszság eláradását meggátolja. A maga hatalmát Isten fölé emelő, magát attól függetlennek tartó állam, amely elfelejti, hogy feladata a rend fenntartása és nem a lelkeken való uralkodás, éppen olyan hibás, mint az, amely anarchiába engedni jutni tagjait.

Az a szerep azonban, amelyet a kisebbség számára az állami életben előírunk, nem csak passzív, a néma engedelmisség szerepe, hanem a tevékeny kötelességek munkája. Az állam nemcsak kényszerű kapcsolata népeknek és egyéneknek, hanem olyan terület, amelyen a kebelébe tartozó tagok és nemzetek munkája folyik, mint közösségé, vagyis az állam szolgálati rend. Az államnak tehát magának is szüksége van arra, hogy azok, akik kebelébe tartoznak, résztvegyenek a szolgálatban, amelyet végez, s azoknak is, akik hozzája tartoznak, szükségük van arra, hogy

az államban való szolgálatot meg ne tagadják. Amint az államnak arra kell igyekeznie, hogy minden polgára abban a közösségben, ahová tartozik, résztvegyen az állam munkájában, mert a munkából kimaradt tömegek, a szolgálatra képtelen, vagy azt visszautasító közösségek veszedelmet jelentenek magára az egész államra nézve, úgy a közösségeknek is igyekezniök kell azon, hogy az állami élet szolgálatában résztvegyenek, mert itt van az egyik tér arra, hogy sajátos feladataikat, az államban élő többi közösségekkel való szeretetközösségben kifejthessék és beteljesíthessék. Amint az állam nem vetheti le válláról a felelősséget egyetlen polgára iránt sem, azt a felelősséget, amely éppen abból származik, hogy az állam Isten törvényén alapul és annak felelős, éppen úgy nem vetheti le egyetlen tag, vagy egyetlen közösség sem a válláról a felelősséget az állam iránt, hogy annak munkájában résztvegyen, hogy azt a maga munkájával eredeti feladatára figyelmeztesse s annak teljesítésében segítsen, mert ez a felelősség szintén abból származik, hogy az állam szolgálat rendje, amelyben mindenki szolgálatára szükség van. Ez a gondolat hozza magával az állam polgárai és közösségei egyenlő elbánásának, szabadságának és kötelezettségének elvét. Az államban levő tagok és közösségek léte az állam életével és sorsával szorosan össze van kötve, amint az előbbi idézet kifejezte: annak a városnak a jóléte a ti jóléteket, ami alatt nemcsak anyagi jólétet, hanem a feladatok közösségét is kell érteni.

Végül ugyanez az idézet még tovább megy, mikor olyan utasítást ad azoknak, akikhez szól, hogy az állam sorsát kötelesek nem csak kívülről nézni, hanem abban ténylegesen résztvenni, egész lélekkel mellette állani. Ez a mellette állás a hivatkozott esetben nem azon épül, mintha valami belső lelki kapcsolat lett volna a zsidók és a babiloni hatalom között, hanem azon a tényen, hogy a zsidók a babiloni államba való tartozásukat olyan parancsnak kellett, hogy felfogják, amely rajtuk kívül és felettük álló és egész sorsukat meghatározó isteni parancs volt a számukra. A helyzet az volt, hogy a zsidó nép akkor a maga életét, a maga rendeltetését csak abban a formában képzelhette el és valósíthatta meg. Ez mutat arra, hogy a kisebbségi élet etikai szempontja azt a kérdést veti fel: mi az a feladat, amit neki, mint kisebbségnek, a többségi élet keretei között meg kell látnia, mi az, amit ő adhat a többségnek és a többség adhat neki? Mi az a gondolat, ami a nemzeteknek ilyen kapcsolata által meg kell, hogy valósuljon?

A harmadik dolog tehát, amit a kisebbségi élet mint feladat szemlélésénél keresni kell, ez: mit jelent a kisebbségi élet, mint sors, mint kötelesség és mint lehetőség, mi az, amit kisebbség és többség kölcsönösen nyerhetnek egymástól, amivel meggyarapodhatnak, ha egymással való viszonyukat így a keresztyén etika szemszögéből nézik?

c) Az, hogy a kisebbségi életet úgy kell tekinteni, mint sorsot, azt jelenti, hogy úgy kell azt nézni, mint olyan életformát, amelyre nem a külső külső körülmények, hanem Isten akarata szerint jutott a nemzet. Min-

den életsorsot nem kényszeredetten, hanem mint olyan helyzetet kell vállalni, amely arra való, hogy abban a külső élet körülményei között a belső élet erői bontakozzanak ki. Nem az tehát a kérdés, milyen körülmények játszottak szerepet annak a helyzetnek létrejöttében, amelyben a kisebbség van, hanem az, hogyan kell megállani e körülmények között. Úgy a felületes ábrándozás, mint a néma és tétlen kesergés, veszedelmes, mert nem enged eljutni a sors vállalásának arra a pontjára, ahonnan a feladatok meglátása és azoknak való engedelmesség kiindulhat. Amint az egyes embernél, a kisebbség számára is ott kezdődik az igazi élet, amikor elfogadja a neki ott és akkor adott, akármilyen súlyos helyzetet, amikor öntudatosan, készséggel vállalja, hogy abban a helyzetben a kapott parancsnak engedelmeskedik s félretesz minden olyan gondolatot, amely a helyzete elfogadásában, az abban rejlő parancs engedelmes teljesítésében akadályozza. A sors ezen vállalása küzdelemmel jár, azzal a küzdelemmel, amely a kapott rendeltetés visszautasítása, az az alól való kibújás kísértése ellen s a saját érvényesítése érdekében, mint eddig is láttuk, az egész vonalon folyik.

Viszont ugyanaz a parancs, amely a sors vállalására nézve szól a kisebbségi élethez, a többségi élet számára úgy jelentkezik, mint rábízás. A többségi nemzetre rá van bízva az a kisebbség, amely az ő hatalma alá adatott, s ez alól a felelősség alól éppen úgy nem lehet menekülni, mint a kisebbségnek a vállalás kötelezettsége alól. A közösségek, amelyek egymás mellé, vagy fölé vannak rendelve, egymásra vannak bízva, felelősek egymásért, hogy egymást sajátos feladatuk és rendeltetésük betöltésében elősegítsék. Amilyen határozottan valljuk azt, ami a kisebbségre nézve kötelező, olyan határozottan kell látnia a többségnek, hogy érette felelősséget hordoz, abban az irányban, hogy gondozása, hatalma, kormányzása alatt az a közösség megkapja mindazokat a lehetőségeket, amelyek fejlődésére és a szolgálatban való növekedésére szükségesek. Ez a megbízás nem valami jogi előírásokon, nem is érdeken, nem is politikai megfontolásokon, hanem azon a legmagasabb erkölcsi parancson alapul amelyet semmiféle emberi előírás sem érvényteleníteni, sem megerősíteni nem tud.

A kisebbségi élet azonban több, mint sorsvállalás, több, mint néma elfogadása adott helyzeteknek, hanem úgy is áll előttünk, mint kötelesség. Az adott helyzet arra való, hogy a kisebbség itt fejtse ki a maga értékeit, ebben a helyzetben és ilyen körülmények között szolgálja szeretetben egymást és azokat, akik között él, itt értse meg és igyekezzék beteljesíteni kapott életparancsát. Ez a kötelesség sajátos formát, létkifejlést ad neki, amely eltér azokétól, akik ugyanazon nemzeti sajátosságok szerint és ugyanazon életparancssal, de más életformában találkoznak. A hivatás, amivel rendelkezik, ugyanaz, mint a többieké, adottságai azonosak azokkal, akik ugyanazon nemzethez más körülmények között tartoznak, vagyis, akik, mint többségi nemzet élnek a maguk életét, de különbözik a helyzet, amiben ezt az életet élnek. És ez a különbözőség kitermel

egy olyan sajátosságot, amely őt a többi, ugyanezen nemzethez tartozóktól megkülönbözteti. Ez a különbség csak formai, mindaddig, míg a kisebbségi nemzet a maga rendeltetését és adottságait meg nem tagadta. A kisebbségi élet, mint kötelesség, tehát három dologra vonatkozik. Először arra, hogy a kisebbségi nemzet igyekezzék minél világosabb tudatára jutni annak a rendeltetésnek, ami tagjait, minden nemzettel együtt az emberi élet egyetemes céljában összekapcsolja. Törekednie kell arra, hogy minden tagjában világosan éljen e hivatás tudata, s minden tagja készséggel adja át életét ennek teljesítésére. A másik kötelesség az, hogy a maga adottságait, amelyek nélkülözhetetlenek ennek a rendeltetésnek szolgálatában, a rendelkezésére álló eszközökkel kifejtteni, öntudatosítani, kiépíteni törekedjék. Ez az existencia, amelyben él, amelyhez tartozik, megkülönbözteti ugyan az őt meghatározó sajátságok által a többségi nemzettől, de ez a különbség egyúttal módot ad arra, hogy a többségi nemzettel együtt, ugyanazon állami lét keretében, végezhesse azt a szolgálatot, amit tőle adott helyzetében rendeltetése megkövetel. Minél jobban kifejti e sajátságokat, de ezekben minél jobban néz a maga hivatására, annál jobban hozzájárulhat az őt magába foglaló állami keretekben a szolgálat munkájához. A harmadik kötelesség, hogy az adott helyzetet, amiben él, a többségi nemzettel való viszonyában felhasználja arra, hogy a szolgálatát ott végezze: Együtt kell munkálkodnia azokkal, akikkel együtt él, annak a feladatnak a teljesítésére, amelyet kapott. Ez az együttélés a harmadik vonás a kisebbség számára s ez színezi azt az existenciát, amelyben élnie kell. Ez a tény megkülönbözteti őt azoktól, akik hasonló nemzetközösség tagjai s akik a maguk többségi életét élik, de ez a különbség csak még jobban hozzájárul azon színek gazdagságához, amelyek ugyanazon nemzet különböző körülmények közt élő tagjait és közösségeit egy kapoccsal összefogják. Viszont ez a sajátos helyzetből származó vonás összekapcsolja a többséggel és lehetővé teszi az azzal való együttműködést.

A kötelesség ezen parancsa a többség számára is két feladatot tartalmaz. Az egyik, hogy a kisebbség alapvető sajátságait megbecsülje, mint azon existenciát, amelyben annak élete folyik, másrészt, hogy a közös munkában adjon neki lehetőséget a saját képességei és adottságai szerinti részvételre.

Végül ez a parancs, amely a kisebbségi élet életparancsa, rámutat azokra a lehetőségekre, amelyek ebben az életben megnyílnak számára. Vagyis, a kisebbségi életet úgy kell néznünk, mint új lehetőségek nyílását, amelyeket az a nemzet a maga jelen helyzetével kapott. Ez minden helyzetben így van, minden helyzetet lehet ilyen lehetőségek kapujának tekinteni, a kötelességen kívül, amelyeket nyújt. Ezeket a lehetőségeket a kisebbségnek meg kell látnia. Meg kell látni, hogy nyílik a kisebbségi életformában lehetőség a saját erőire való fokozottabb építésre, az ön-maga fegyelmezésének erőteljesebb keresztülvitelére, hogyan adatik meg egy kisebbségnek mindig az, hogy neki könnyebb összetartani, egységben

maradni, ellentéteket kiküszöbölni, letompítani azokat a különbségeket, amelyek az embereket egymástól elválasztják s öntudatosabbá lenni. Hogyan mutathat példát másoknak olyan dolgokban, amelyeket másnál hibáztat, hogy nyilhat meg a látása sokkal távolabbi dolgok és feladatok iránt, mint amelyek mostani életében előtte állanak, hogyan lehet alázatosabb, hűségesebb és mindenekfelett, hogyan ragaszkodhat sokkal erősebben ahoz az örökkévaló rendeltetéshez, amelynek szolgálatát a többség előtt olyan könnyen elhomályosíthatják a hétköznapi élet harcai. A kisebbség számára sokkal több a lehetőség arra, hogy ezt a belső, elmélyült életet élheti s ezzel példát mutathat a többségnek is arra, hogyan lehet ennek az életparancsnak szolgálatában találkozniok azoknak, akik egy országban, különböző adottságokkal, de ugyanegy rendeltetéssel, a szeretet közösségében vannak hivatva élni.

Ezek a fejtegetések sokkal rövidebbek, mintsem részletesen kifejteni akarhatták volna azt, amit a kisebbségi élet erkölcstana név alatt érteni lehet. Nem is új dolgok, inkább csak összefoglalása és talán megalapozása azoknak, amiket nagy részben már eddig is sokan mondtak. Az összefoglalásuk célja annak az útnak a keresése volt, amit a kisebbség és többség viszonyára nézve nem valami idealisztikus elképzelés, nem is valami ábrándos terv, hanem egy olyan reális parancs mutat, amelyet a keresztyén felfogás szerinti erkölcsi élet követelménye a közösségek számára előír. Csak ezen az alapon teljesítheti egyik is és a másik is a maga hivatását s csak ez igazi életének útja. Ennek a parancsnak érvényességén nem változtat az sem, ha nem fogadjuk el, ha visszautasítjuk, viszont még akkor is, ha más visszautasítja, nem szűnik meg annak a számára, aki felismerte, kötelező érvényűnek lenni. Ennek az erkölcstannak alapján kell nézni és intézni a kisebbségi élet nevelő munkáját.

(Befejező közlemény a következő számban.)

IMRE LAJOS

A KISEBBSÉGI ÉLET ERKÖLCSTANA

(Harmadik, befejező közlemény.)

Azok az elvek, amelyek a kisebbségi élet erkölcstanának alapelvei, képezik a fundamentumát a kisebbségi élet neveléstanának. Láttuk, hogy a kisebbségi élet egy életforma, amelynek törvényei vannak, s ezek a törvények szabályozzák a kisebbség életét. A nevelés feladata az, hogy ezeket a törvényeket megismertesse, tudatosítsa s egy, ezen törvények alapján folyó életre előkészítsen. Ebben az értelemben nevelés alatt nemcsak azt a tevékenységet értjük, amely a felnövekvő nemzedéket bizonyos ismeretekkel látja el, vagy bizonyos életnormák követésére szoktatja, hanem az egész közösségnek azt a munkáját, amellyel önmagát, az eléje kitűzött és maga által felismert cél megvalósításában, az annak való engedelmségben elősegíti, egész életét ennek a célnak a szolgálatában vezeti. Így a nevelés munkája egyrészt az egész közösség munkája, másrészt, saját magán végzett munka, a közösség neveli önmagát. Mivel pedig, mint előbb láttuk, a közösségi élet alapkérdése az, hogyan tudja elfogadni és magára nézve kötelezőnek vallani azt a rendeltetést, amelyet a másokkal való szolgálatban kell neki ezen a világon betölteni, s láttuk azt is, hogy ez a rendeltetés egy, a közösségtől valójában idegen, de reá mégis kötelező parancs, amely vele szemben áll: a kisebbségi nevelésnek is két alapkérdése van. Az egyik az, hogyan alakul magának a nevelésnek a célja a kisebbségi életben, a másik: hogyan alakul, szerveződik maga a nevelés munkája. Mindezekben azt is látni kell, hogy hogyan lehet a kisebbség a maga életében önnevelő közösség.

1. A kisebbségi nevelés célja.

a) A nevelés célja mindig egyetemes, vagyis olyan, ami bármely körülmények között ugyanazt a követelést állítja a nevelés munkája elé. Az ember rendeltetésének tartalma nem függ koroktól és körülményektől, viszonyoktól és lehetőségektől s épen ebben van ereje, jelentősége és fensége. De ez az egyetemes, az ember életét és valóságát a maga lényegében és alapjában megragadó cél, formájában mindig alakul azokhoz a körülményekhez, ahoz a helyzethez, egzisztenciához, amelyben az ember van. A terület, amelyben a nevelés célját meg kell valósítani, az ember rendeltetését fel kell ismerni, mindig az a tér, ahol az ember van, a helyi és idői kötöttségben szemléli az ember ezt az idő és tér feletti parancsot. Ez mutatja, milyen világosan kell látni az ember és a nevelés célja közötti gyökeres és kibékíthetetlen ellentétet, hogy a nevelés tulajdonképpen küzdelem azért, hogy ez a független és magasrendű feladat ne váljék se élettelen és üres ábránddá, sem a napi élet kérdéseihez alkalmazkodó megalkuvássá. Az a nevelés, amely ezt az ellentétet el akarja törölni,

vagy el akarja jelentékteleníteni, két hibába eshetik. Vagy egy ábrándvilágra nevel, a valóságtól elszakadt, mesterkéltné célok szemléletét tűzve ki egy nemzedéknek, amely élettelen, a helyzet, a tér és idő keretei között felmerülő feladatok iránt érzéketlen nemzedék lesz, vagy a valóságot a maga igazi értelmétől elszakítva, a pillanatnyi célok szolgálatára próbál nevelni egy olyan nemzedéket, amely nem ismer magasabb célt, mint a körülményeknek való meghódolást s nem lát tovább annál a napnál, amely reá épen akkor felvirradt. A kisebbségi életben az előbbi hiba egy olyan nevelésben mutatkozik, amely nem tud lehajolni a mindennapi élet, a valóságos követelmények és feladatok terére, hanem csak elvi magaslásban, általánosságokat nyújt, bármilyen igazak és magasrendűek legyenek is ezek, az utóbbi abban, ha a nevelés megelégszik a kisebbségi élet számára valami kazuisztikus parancsok s a mindennapi életre vonatkozó utasítások nyújtásával, de nem igyekszik megismertetni azt a szellemet, ami ebben irányt ad és tájékoztat.

A nevelés mindig küzd, s a kisebbségi nevelés különösen ezzel a feszültséggel, ami a célnak egyetemessége és helyi és idői kötelezése között fennáll, mert a nevelés munkája tulajdonképpen nem más, mint vállalása ennek az ellentétnek, ebbe való behelyezkedés s felkészítés arra a harcra, amit ez ellentét az egyéni és közösségi életben jelent. Látni azt, hogy mint nemzeti közösségnek a másikkal való viszonyban egy kötelező parancs áll felettünk, amelynek meg kell felelni, érezni e parancs feltétlen és kikerülhetetlen voltát, megérteni, hogy ez a mi életünk egyetlen tartalma, hogy ezzel válhatik életünk igazán létté, hogy ez igénybe veszi egész valóságunkat – és mégis látni, hogy ennek megvalósítása előtt, a saját magunkban rejlő nehézségek mellett, közösségi életünkben olyan akadályok állanak, amelyeket nem tudunk áthidalni, látni, hogyan gátolja ezt a szolgálatot, nem külső körülmények, nem más közösségek hatalmi szava, hanem gátolja másokban is ugyanaz az ellenmondás, ami saját magunkban van – és mindezek dacára kitartani a parancs mellett, mert azt nem remélve, hogy át tudjuk mi érvényteleníteni, vállalni a nehézségeket, nem remélve, hogy át tudjuk hidalni őket valaha: ez az, ami a kisebbségi nevelés célja. Élni az ellentétek és feszültségek világában világosan számolni a nehézségekkel, amelyeket hol a kisebbség, hol a többség, de alapjában véve mindegyiknél a maga rendeltetésének a szolgálatban való beteljesítése elleni emberi ellenmondás állít fel, s úgy nézni ezeket a nehézségeket, mint amelyeknek a gyökere bennünk is megvan, küzdeni ellenük elsősorban saját magunkban, gyűlölni ezt az ellenmondót, a kötelezést visszautasító, önmagunkat önzően akaró szellemet saját magunkban először, s tudatosan venni fel a harcot a szolgálatért s a szolgálatot gátló szellem ellen: ez a tulajdonképpeni kisebbségi nevelés.

Ennek a munkának tehát az a célja, hogy rávezessen, hogyan lehet a kisebbség a maga életformájában hordozója a parancsoknak, a rendel-

tetésnek, hogyan teljesítheti ezt a más közösséggel együtt felvett szolgálatban, hogyan harcolhat minden olyan kísértés ellen, amely ennek megtagadására akarja rávenni.

b) Ebből fejlenek ki azok a motivumok, amelyek a kisebbségi életre való nevelésben fontosak. Mivel a kisebbségi élet nem egyszerűen egy másik közösség – a többség – mellé, vagy azzal szembe helyezett élet, hanem azzal együtt egy magasabb parancsnak szolgáló élet, s mivel állandó kísértése mindkettőnek az, hogy a másiktól elszakadjon, a maga életét a másik nélkül próbálja megvalósítani, az egyik, amit itt érvényesíteni kell, úgy a többség, mint a kisebbség nevelése részéről: a másik megértése és megbecsülése, amellyel egymást, mint sajátos feladatokkal és értékekkel felruházott s mint a szolgálat közösségében önálló és önértékű felet tisztelik. A nevelésnek az a feladata, hogy rávezessen, hogyan kell ezt a kapcsolatot nem külső és esetleges, a körülményekszabta érdektől diktált szálakban, hanem a közös szolgálat szellemében keresni. Ehez hozzátartozik azoknak az értékeknek a kifejtése, amelyek a kisebbségi életben, a kisebbség szellemi és lelki meghatározottságaiban vannak, ezek megismertetése elsősorban magában a közösségben, annak tagjaival s azután mindazokkal, akik között az a kisebbség él. Ezek mutatnak rá arra, hogy milyen az a szellemi valóság, amely a kisebbség életformáját képezi, s amelyben neki a maga rendeltetése megvalósításának a szolgálatába kell állania. E sajátságok és értékek akkor válnak valóban jelentősekké, mikor eszközökké lesznek arra, hogy bennük és rajtuk keresztül kifejtse a reájabizott feladatot, mikor hordozóivá és formáló tényezőivé lesznek a nemzet által kapott parancs szolgálatának. Ezzel a parancssal szemben a kisebbségnek magát alázatosságra kell nevelnie, meglátni, hogy ő csak ezért a hivatásért van, egész létét ez szabályozza s csak akkor tölti be szerepét, ha ennek teljesítésére magát odaadja. A kisebbség, épen így a többség is, minden tagját erre az alázatosságra kell, hogy ránevelje, arra, hogy élete tulajdonképpen nem önmagáé, hanem ennek a feladatnak szolgálatában áll. Egy ilyen nevelés mellett felnő majd egy magasabb gondolkozású, szellemében és cselekedeteiben jelentéktelen céloknak és jelszavaknak magát könnyen oda nem adó nemzedék, amely a legmagasabb szempontok szerint igyekezik berendezni a maga életét s ha érzi is, hogy ez külső és belső, már említett, akadályok miatt szinte lehetetlen, nem szűnik meg érezni, ugyanakkor e szempontok kötelező és kényszerítő erejét. Végül a kisebbségi nevelés motivumaihoz tartozik az a gondolat, hogy a nevelésnek azon kell igyekezni, hogy egy belső, lelki közösséget teremtsen a tagok között. Ez a közösség is nemcsak a közös sors vagy feladatok, hanem a közösen kapott parancs közössége, amely bennünket együtt kötelez s engem is azért, mert a kisebbségi életformában együtt élő másokhoz tartozom. Nem egyéni érdekek és szimpátiák szerint kell tehát egymást megítélni s egymással együtt dolgozni, hanem azért, mert mindenkire ugyanazon rendeltetés szolgálatának parancsa

kötelező és érvényes. A kisebbség tagjai közötti igazi összetartásra, szeretetre ez nevel, anélkül, hogy ezzel másokkal szemben ellenséges indulatot ébresztene, és ez a közösség tesz mindenkit, aki ennek megfelel, értékessé a kisebbség élete számára.

Igy lehet leküzdeni azokat a kísértéseket, amelyek a kisebbségi nevelés körében felmerülhetnek. Ezek közül az egyik az, hogy a kisebbség a maga tagjait a csökkentértékűségnek tudatára nevelje, arra, mintha a kisebbségi állapot egyúttal értéktelenebbé, alacsonyabbrendűvé is tenné azt, aki abban él. Ha a nevelés ebbe a kísértésbe esik, az elszívja a lelkekből a munkakedvet, elhiteti vele, hogy tétlenségre, vagy pusztulásra van kárhozthatva, kedvetlenné és kiábrándulttá teszi, a sorsában felmerülő nehézségeket úgy tünteti fel, mintha azok megsemmisítenék azt a rendeltetést is, amely pedig neki, a többi népek között sajátos feladatot és szolgálatot jelölt ki. A másik kísértés a meghunyászkodás, a saját magához hűtlenné válás kísértése, amelynek a veszedelme az, hogy elveszti érzékét az iránt, hogy a reá nézve kötelezőleg kapott parancs sajátos és az ő életébe szóló parancs, amelynek feladásával nemcsak sajátosságait, hanem ennél többet, a többi népnek is azon helyen kötelező rendeltetését rontja meg. Végül a harmadik kísértés ennek ellenkezője, mikor teljesen el akarja szakítani magát attól a gondolattól, hogy másokkal él együtt s mikor egy hamis önállóság, de alapjában véve önző öncélúság gondolatával szintén lehetetlenné teszi azt, hogy azon a helyen és azon a földön a népek együttes munkáját szabályozó s abból kifejlésre szánt együttes szolgálat megvalósulhasson. Mindhárom kísértés ellen csak úgy lehet védekezni, ha a nevelés szigorúan és határozottan szem előtt tartja, hogy nem érvényesülésre, nem időleges magatartásra, bizonyos esetekben követendő eljárásokra nevel, hanem ezek mind, csak következnek abból, hogy a kisebbség tisztában van a maga rendeltetésének tartalmával s ennek világos tudatára akarja minden tagját segíteni.

c) A következő kérdésünk legyen az, hogy ennek a rendeltetésnek a tartalma hogyan tükröződik a kisebbségi nevelés egész anyagában? A nevelés anyagának általában három nagy körét lehet megkülönböztetni. Az egyik az emberre magára vonatkozó dolgokról szól, a másik az ember másokkal való viszonyairól, a harmadik annak a világnak megismeréséről, ami körülötte van.

Az első körben a kisebbségi nevelés meg akarja mutatni az ember életét, mint olyan szolgálatot, amelyet a maga rendeltetésének való engedelmességben végez. A kisebbség arra neveli tagjait, hogy nem mindegy, hogyan rendezik be életüket, hogyan fogják fel munkájukat és hivatásukat. Függenek attól a kötelezéstől, amelyet elibük az életparancs állított. Ez pedig azt követeli, hogy szellemi kincseiket ne a maguk tulajdonának tekintsék, hanem eszköznek a szolgálatra, azok fejlesztésére, erősítésére gondot fordítsanak, anyagi javaikat úgy tekintsék, mint rájuk bízott eszközt arra, hogy azt a közösség szolgálatára használják,

gyarapításában ne arra törekedjenek, hogy minél többet halmozzanak fel a maguk számára, hanem azt tartásuk szem előtt, hogyan segíthetik azzal a közösség legmagasabb céljait. A műveltségben, és pedig az igazi, lelki műveltségben való előhaladás, az élet tisztasága, emelkedettsége, a szigorú önfegyelem, tehetségeinek és erőinek a minél többoldalú kifejtése, a reá bizott munkában való hűség, mind arra szolgálnak, hogy ezeken át a legmagasabb életparancsot a maga életében megláthassa és annak engedelmessé váljon. Megállani azokkal a kísértésekkel szemben, amelyek a kisebbségi sorsban élő embert állandóan fenyegetik, harcolni minden ellen, ami az ő helyzetéhez nem méltó, felhasználni minden alkalmat, hogy látókörét szélesítse, ítéletét mélyítse, s mindezt azért, hogy a szolgálatban is erősebb és öntudatosabb lehessen, hogy az előtte álló felelősségnek megfelelhessen.

Ez a szempont fontos a nevelés azon részében is, amely a másokkal való viszony kérdését akarja tisztázni. A kisebbségi nevelésnek itt el kell vetnie magától minden hazug romantikát és részrehajló szentimentalizmust. Mivel a közösségbe csak azok tartoznak, akik vállalják a rendeltetésben való együttműködést, nem a közösség külső keretei, hanem a hozzátartozók etikai tartalma a döntő. A kisebbség tagjait nem a faji odatartozás, hanem a parancs közös vállalása kapcsolja össze. Nem a hibákat és bűnt elnéző és elleplező pajtáskodás, nem a külső érdekeket tekintő érdekközösség kialakítása itt a feladat, hanem egy olyan közösségé, amelynek tagjai segíteni, emelni, nemesíteni akarják egymást. A kisebbségi közösség együttes fellépése, egyöntetű állásfoglalása még nem egység, az igazi egység a szolgálat és rendeltetés közös vállalásában van. Ezért a nevelésnek itt elsősorban fegyelmezettségre, öntudatosságra, a szolgálat közössége iránti hűségre kell nevelnie. A közösség tagjai nem önmaguknak élnek, minden egyéni érdeknek, érvényesülési törekvésnek háttérbe kell szorulnia. De a kisebbség nem is csak élete külső megvalósításáért él, tehát még az u. n. közös érdekeknek is el kell néznie a rendeltetés parancsa előtt. Ebben az életcél által való fegyelmezettségben kell nézni a másokkal való viszony kérdését. Elsősorban a többséggel való ilyen viszonyra kell nevelni, vagyis arra, hogy annál is ne az időleges jelenségeket, hanem a közös rendeltetésben való együttműködés lehetőségeit keressük. A belső viszonyokban a kisebbség tagjait, mint ugyanazon parancsnak alávetetteket, a szeretet kötelezi. Mert bár szigorúan és határozottan csak azokkal vállalja a közösséget, kik ezt komolyan vállalják, mégsem felejtheti el, hogy rá vannak bízva azok is, akikben ez a tudat elhomályosult, akik ezt a közös kincset nem tanulták megérteni és megbecsülni s ezeket is vezetnie kell, megtartani őket, nem a létszám megmaradása céljából csupán, hanem még inkább azért, mert ezek iránt felelős, mert ezek az elidegenedéssel saját életük alapját veszítik el. A fegyelmezettségéből következik az a követelés: ránevelni a kisebbség tagjait az egymással szemben való hűségre, vezetőik iránti engedelmességre,

a munkában való önzetlen részvételle, meglátására annak, hogy ez a munka a legmagasabb életparancs szellemében folytatandó.

A harmadik köre a nevelés anyagának a körülünk levő világ megismertetése. Itt a szempontok ismét azok, amelyekben a kisebbségi nevelés érvényesül. Itt rá kell vezetni a kisebbség tagjait, hogy azt a világot, amely körülünk van, ismerni kötelesség. A világot úgy kell tekinteni, mint amelynek önálló értéke nincs, de az a hely, ahol rendeltetésünk szolgálatát végeznünk kell. Ha tehát így tekintjük, mint eszközt, nem ejthet hatalmába sem a világ megvetésének, sem túlbecsülésének, imádásának kísértése. Megismerni azt a földet, amelyen élünk, a körülünk levő világ jelenségeit, mint amelyek színhelyei az általunk végzett munkának, megismerni ezt úgy, mint amelyen más nemzettel együtt kell ezt a munkát végeznünk; a közös lehetőségek mellett a sajátos feladat, az egyetemes rendeltetés mellett annak egyéni teljesítése és szolgálata kötelez, ez a szempont, ahogyan a világot nézhetjük a kisebbségi nevelés szemével.

2. A nevelés szervezete a kisebbségi életben

a) Mivel nevelés alatt nemcsak a felnövekvő nemzedék vezetését, hanem az egész kisebbség önmagán végzett munkáját értjük, ennek a munkának a köre is szélesebb, mintsem azt csak az iskola területére lehetne szorítani. Az egész közösség munkája ez, amelyben minden szervnek egységesen kell közreműködni s nem lehet az életnek egyetlen megnyilvánulása, amely a közösségi életnek ezt az önkifejtését tekinteten kívül hagyhatná. Annak a gondolatnak hogy a kisebbségi közösség egy rendeltetést szolgál másokkal együtt és mások között, érvényesülnie kell az élet minden területén s az élet fenntartására vonatkozó minden munkában. A kisebbségi nevelés egységét tehát nem bizonyos ismeretanyag, vagy bizonyos közös érdek érvényesítése adja, hanem egy szellem, amelynek mindenütt, ahol a kisebbség él és dolgozik, érvényesülnie kell. Ha csak valami külső szervezetben látnánk ezt az egységet biztosítva, az a veszedelem fenyegetne, hogy ennek a szervnek a megszűnésével megszűnik a nevelés egész munkája s vele öntudatlanság, fejvesztettség, tájékozatlanság kap lábra a kisebbségi életben, elvész az a szellem, amelyben élnie kell. Míg ha minden szerv és forma, ahol emberek közösségben élnek egymással, világosan látja a kisebbségi nevelés előbb már kifejtett célját és szellemét, ha azt öntudatosan vállalja és érvényesíteni akarja azok között, akik közt munkálkodik, akkor nem kell félnie attól, hogy ez a munka üres formává, tétova próbálkozássá vagy magánvállalkozássá válik. Ezért a legfontosabb dolog arra törekedni, hogy a kisebbség minden köre világosan meglássa ezt a célt s meggyökeresze benne a nevelés igazi szelleme.

Ez a szellem azonban és ez a közösség nem némelyek, kevesek tulajdona kell, hogy maradjon, hanem tulajdona és éltetője az egész közös-

ségnek. Ezért ki kell terjeszteni a nemzetet alkotó minden rétegre. Különösen fontos ebből a szempontból a kisebbségi nevelésnek a néppel való kapcsolata. A nép és az egész kisebbségi társadalom megismerése, kutatása, azért, hogy megismerjük azokat a kereteket, formákat, megismerjük azt a lelket, amelyben a közösség nevelésének szellemét meg kell gyökereztetnünk, hogy az azokban a formákban nyerjen kifejezést, amely azok életét megszabja. Ezek a formák, keretek, adatok azonban nem dönthetnek a szellem tartalma felett. Amint keresni kell azt, melyek azok a formák és életkörülmények, amelyek között életének minden vonását a nép éli s igyekezni arra, hogy ezek tisztán érvényesüljenek, úgy tudni kell, hogy ezek nem azonosíthatók a kisebbségi élet szellemével, ez azokban fel nem található, mert ez a szellem, mint a reánk parancsolt isteni rendeltetés életparancsa, ezektől is idegen, azokból le nem vezethető s a népi élet formái csak a keretek, amelyekben e parancsot meghallani és annak engedelmeskedni kell. De viszont szükséges, hogy ez az életparancs s az azt megismertető s annak való engedelmességre vezető nevelés egységes szelleme a nép legkevésbé kiművelt rétegében is érvényesüljön. Így tudjuk megőrizni a kisebbség rendeltetésének minden emberi viszonytól és körülménytől független, és ezek felett álló lényegét, s így tudjuk azt érvényesíteni függetlenül a társadalmi, gazdasági, kulturális állapot változásaitól, hogy ezeket csak olyan formáknak nézzük, amelyekben a rendeltetés parancsa kötelez és a szolgálat munkája által életünkben érvényesül. Nem lehet tehát egyetlen köre, vagy csoportja sem a kisebbségnek, amelynek számára ez a szellem, a kisebbségi nevelésnek a rendeltetés felismerésére és annak való engedelmességre vezető szelleme túlságosan magas, vagy túlságosan alacsony legyen, amelyet ebből ki lehetne zárni, vagy amelyik azt gondolhatná, hogy neki erre már nincs szüksége. Ez a gondolat egységbe kapcsol mindenkit, aki ehez a közösséghez tartozik, igazán testvérré tesz; nem másokkal szemben, hanem másokkal együtt, nem a többséggel szemben, hanem ugyanannak a feladatnak más módon való szolgálatára, amely feladat a többséget is, rajta felül álló hatalom parancsa gyanánt, kötelezi.

b) A nevelés munkájának a területeit sorra véve, rá kell most mutatni pár megjegyzéssel arra, hogyan érvényesüljön a kisebbségi nevelés egységes szelleme ezekben.

Az első ilyen közösségi forma a család, amely legkisebb alkotóeleme a kisebbségi közösségnek. A családi nevelésben ebből a szempontból is fontos, hogy ott a gyermekek és szülők ne csak valami laza, a mindennapi élet érdekei alapján álló kapcsolatban legyenek, hanem a család legyen igazán nevelő közösség, ahol a gyermekek a közösségi élet nagy feladataira készülnek elő. Ezért elsőrendű fontosságú a szülők és gyermekek helyes viszonyának, a családnak, mint lelki közösségnek, az egymással való együttműködés, összetartás, egymás segítése első szerevének helyreállítása. A családban kell megtanulnia a gyermeknek, hogy

kötelessége a maga munkáját egy életparancs szolgálatában végezni, hogy ebben ne az anyagi érdek, ne önmaga érvényesítése, sőt ne is csak a hajlam vezesse, hiszen milyen sok munkát kell ma végezni anélkül, hogy hajlammal rendelkezne iránta az ember, hanem vezesse a szolgálat lelke, amellyel egy felette álló parancs szolgálatába adja életét. A családi közösségben ismerje meg azt a kapcsot, amely őt a vele egy közösségbe tartozókhöz fűzi, az értékeket, amelyekkel ez a közösség rendelkezik s amelyeket ismét a rendeltetése megismerésére és teljesítésére kell felhasználnia, itt érezze meg az egész élet feletti érvényét a kötelesség parancsának. Nem közömbös tehát az egész kisebbségi közösség szempontjából, hogy milyen a család élete s milyen annak nevelő munkája s nem mellékes jelentőségű az a feladat, hogy az egész közösségnek törekednie kell a családot alkalmassá tenni hivatása betöltésére.

Egy másik szerve a kisebbségi nevelés munkájának az iskola, amint az a felekezeti iskolák alakjában áll előttünk. Három szempont áll fenn ezeknél az intézményeknél s nehézségüket az okozza, hogy ezt a három szempontot kell érvényesíteniök. Az első szempont az, hogy benne állanak a köznevelés szervezetében, amelyet az állam irányít s itt, ebben a rendszerben az iskola az állam életének egyik pillérét kell, hogy képezze. Ez az állam által természetyszerűleg támasztott igény azt követeli, hogy az iskola hú állampolgárokká nevelje a gyermekeket, az állam szellemével megismertesse, abban otthonossá tegye őket. Ehez képest előír az állam olyan intézkedéseket, amelyeket az iskolának meg kell tartania s amelyek célja az, hogy biztosítsák az államnak nemcsak felügyeletét, hanem szellemi befolyását is a tanításra és nevelésre. A második szempont, amit tekintetbe kell venni, az a tény mutatja, hogy az iskola, úgy tanárai, tanítói, mint a gyermekek révén egy kisebbségi közösséghez tartozik, tagjai ennek tagjai, ez a közösség pedig nemcsak valami külső kapcsolat, hanem életforma, amely a maga tagjait egy bizonyos szellemben foglalja össze s amely a gyermekeket is ennek a szellemnek hatása alatt akarja alakítani s e közösség öntudatos tagjaivá nevelni. A harmadik szempont az, hogy az iskola egy egyháznak az iskolája, amely azt azért tartja fenn, hogy általa a gyermekeket a saját hitében és hitvallásában nevelhesse, az egyház vallási meggyőződését, az egyház által képviselt életnormát életük alapjává tegye. Ez a hármas vonatkozás az iskolára elviselhetetlen terhet jelentene, ha ezt a három kötöttséget úgy fognánk fel, mint amelyek egymást kizárják, vagy egymás hatását megsemmisítik. A helyzet azonban az, hogy, bár az az akadály, ami a közösségi élet rendeltetészerű szolgálatra való kötelezettsége és az ember valósága között mindig fennáll, itt is érezteti erejét, mégis küzdeni kell azért és lehetséges is megvalósítani, hogy az iskola ennek a hármas követelésnek meg tudjon felelni. Ha ezek a szervek az iskolát nem akarják kivonni azon hivatás alól, amelyet, mint a közösségi nevelés szervének kell teljesítenie, akkor az iskola, ilyen hármas követelés terhe dacára is, teljesí-

teni tudja feladatát. Ha az állam az iskolában biztosítani akarja azt, hogy az állam minden polgára a saját adottságai szerint és annak megbecsülésével szolgáljon az állam kebelében együttélő és a többségi nép vezetésére Isten által bízott népek rendeltetésének, ha a kisebbség úgy tekinti az iskolát, mint amelyben a gyermekeket ez életparancs felismerésére s annak való engedelmességre kell nevelni, amely életparancsot nem egyedül, hanem a más népek közösségében kell szolgálnia, nem önző elzárkózottságban, hanem másokkal együtt és másoknak való szolgálatban, ha az egyház úgy tekinti az iskolát, mint amelynek hivatása nemcsak elzárkózott felekezeti érdekek érvényesítése, hanem arra való nevelés, hogy az iskola által nyújtott anyagban és az iskolai közösségben Isten parancsának feltétlenségét, kötelező erejét ismerje meg s ennek magát alárendelni tanulja meg a gyermek: akkor az az iskola, melyet szét tépnének és tehetetlenné tennének egymással szembenálló erők és követelmények, a színhelye lehet annak, hogyan egyeztethető ki ez a három szempont anélkül, hogy bármelyik is elvesztené a legmagasabb céllal való kapcsolatát. Bizonyos, hogy az iskola is, mint az egyes ember, folytonosan örlődik ezen idegen és a mindennapi élet munkájában nehezen érvényesíthető követelés alatt, de ismerni és elismerni ezt a követelést és igyekezni megfelelni neki, már nagyban segíti célja szolgálatában.

Az iskolának a kisebbségi nevelés terén felmerülő ezen feladata magával hozza azt, hogy teljesen be kell épülnie, nemcsak külső, de belső, lelki és szellemi vonatkozásokban is, a kisebbség életébe. Ha nem volna más feladata, mint, hogy bizonyos ismeretanyagot nyújtson, akkor is szükséges volna, hogy támogatásban részesüljön azok részéről, akiknek gyermekeit magába fogadja, de így még inkább szükséges az. Mivel a műveltség egy bizonyos fokának megszerzése, bár nem nélkülözhetetlen, de kívánatos eszköz arra, hogy a kisebbség tagjai a maguk körében felismerjék azt a legmagasabb célt, ami szerint élniök kell, szükséges arra törekedni, hogy megszerezzék mindnyájan azt a műveltséget, amely csak megszerezhető, s hogy az iskolát úgy tekintsék, mint amely e műveltségnyújtására szükséges. Viszont az iskolának törekednie kell arra, hogy az ismeretanyagon és értelmi műveltségen kívül és e felett, igazi nevelőjévé legyen a reá bízott gyermekeknek, hogy azok ott ne csak ismereteket szerezzenek, hanem megszerezzék az érzéket a legmagasabb feladatok iránt és alkalmasakká legyenek azok vállalására. Erre az iskola a nevelés, lelki gondozás és szeretet eszközeivel szoktassa és nevelje a gyermekeket. Így találkozhat az állam, a kisebbség és az egyház által kitűzött cél az iskola munkájában egy olyan nemzedék nevelése által, amely ezekben nem ellentéteket, hanem formáiban ugyan színes és változatos, de azonos tartalmú isteni rendeltetést akar szolgálni.

Az egyházzól, mint a nevelés szervéről már ezekben nagyrészt szó lottunk is. Meg kell állapítani még ennél a kérdésnél azt, hogy az egyház feladata a kisebbségi életben nem annyira az, hogy külső tevékeny-

ségekkel, intézményes megoldásokkal, az élet külső területeire vonatkozó munkákban való tényleges részvétellel vegyen részt a kisebbségi életre való nevelésben, hanem az, hogy örködjék az egész munka legmagasabb szempontjai felett. Az ő feladata, mint amely Isten parancsát köteles hirdetni az embereknek, gondoskodni arról, hogy a kisebbségi életet vezető rendeltetéstudat el ne homályosodjék, hogy annak tartalma tisztán álljon mindenki előtt, hogy ne váljék az időleges érdekek eszközévé és ne azonosíttassék egyének vagy csoportok érdekeivel. Kötelessége felemelni a szavát minden pogányság, bálványimádás ellen, amely az Isten által adott parancsot emberi jelszavakkal cserélné fel, amely az élet tisztaságát megrontja. Ezzel a munkájával olyan hivatást teljesít, amely a kisebbségi életben nélkülözhetetlen.

Végül van a kisebbségi nevelés munkájának olyan ága, amelyet szabad egyesületi tevékenységek végeznek vagy a tudományos munka feltételeinek megteremtésével, vagy az ismeretek terjesztésével, vagy az irodalom művelésének elősegítése vagy annak terjesztése s azzal való nevelés által. Ezekre nézve szükséges, hogy találkozzanak abban a szellemben, amely a kisebbségi nevelés szelleme, hogy lássák, hogy nem önmagukért vannak, nem azért, hogy külön csoportok bennük egyéni érdekeiket szolgálják, hogy a közös céltől független munkáikkal a szellemi egységet megbontsák, hanem azért, hogy együttműködjenek a kisebbségi élet megvalósításában. Ezért őket összeköti, kötelezi, támogatja, de egyuttal felelőssé is teszi a kisebbségi életet szabályozó szolgálat gondolata. Ezt az egységet kell igyekezniük megvalósítani s szolgálni, s így kapcsolódni bele a közösség nagy munkájába.

Vázlatos és fogyatékos volt az, amit a kisebbségi nevelés kérdéséről elmondhattunk. A hely nem engedi, hogy részletesebben vizsgáljuk az egyes kérdéseket, pedig a részletek kidolgozására már aprólékosabb munkára volna szükség. Azért csak szempontok azok, amik itt foglaltatnak. Gondolatok, amelyeket talán tovább lehet boncolgatni, alkalmazni lehet a kérdés részleteire, meg lehet próbálni megoldani velük egyes oldalait a munkának. Ámbár sokszor nem is a megoldás a fontos, hiszen az élet nem megoldásokból áll, hanem megoldásokra való törekvésekből, állandó küzdelemből azért, hogy megvalósíthatatlan feladatoknak, érthetetlen és mégis kötelező követeléseknek megfelelhessünk. Ezek a követelések mindig nagyobbak, mint mi s mint a helyzet, amelyben élünk, de azzal, hogy elismerjük kötelező voltukat, hogy elfogadjuk őket, hogy alkalmazkodni igyekszünk hozzájuk, már olyan lépést tettünk, amely bennünket kiemelt és egy magasabb élet körébe helyezett, amelyből sok mindent másképen látunk. És egy kisebbségnek különösen szüksége, de egyuttal helyzetével járó adománya is, hogy magát a legmagasabb akarat alá helyezze.

IMRE LAJOS